

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Kulturní a jazykový relativismus – komunikační problémy
raného setkávání s Novým světem**

Bc. Kateřina Benešová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Teorie a filozofie komunikace

Diplomová práce

**Kulturní a jazykový relativismus – komunikační problémy
raného setkávání s Novým světem**

Bc. Kateřina Benešová

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Černá, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2016

.....

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce, PhDr. Janě Černé, Ph.D., za cenné rady, trpělivost a odborné vedení.

Obsah

1. Úvod	2
2. Metodologická část	4
2.1 Teorie řečových aktů Johna L. Austina	4
2.2 Gesta, Herbert Paul Grice a význam mluvčího	6
2.3 Quine: Nevymezitelnost reference a neurčitost překladu	8
Neurčitost překladu celých vět.....	9
Nevymezitelnost reference	10
3. Kryštof Kolumbus	11
3.1 Osobnost Kryštofa Kolumba, o důvodech hledání nové cesty do Asie	11
3.2 Kolumbus a Indiáni	13
3.3 O jazyce a výchově tlumočnicka.....	14
3.4 O vlastních jménech a principech překladu indiánských slov	16
3.5 O ostrově Kuba	17
3.6 Kolumbus a znamení	19
3.7 O procesech přivlastňování území	21
3.8 O gestech a jejich interpretaci.....	24
3.9 O směnném obchodu	30
Shrnutí	31
4. Hernán Cortés.....	33
4.1 Plavba Francisca de Córdoby	33
4.2 O názvu poloostrova Yucatán	34
4.3 Plavba Juana de Grijalvy: o přejmenování	35
4.4 Cesta Hernána Cortése: hledání ideálního tlumočnicka	37
O Aguilarovi	39
O doně Marině	40
4.5 Nazírání na Španěly jako na bytosti božského původu	44
4.6 O principech vyjednávání	46
Shrnutí	49
5. Závěr	51
6. Seznam použité literatury a pramenů	52
7. Resumé	54

1. Úvod

Objevení Nového světa je jedním z největších milníků lidských dějin. Přinesl s sebou řadu poznatků, jež zcela převrátily tehdejší vnímání světa, a bezpočet nových možností. Kromě těchto změn poskytl i pohled na zcela jiné společenství. Pocit jinakosti, který zažívaly obě civilizace při prvních shledáních, je pro nás jen velice těžko představitelný. Dvě society, které nemají společného téměř nic – kulturu, jazyk, zvyky, rituály, náboženství. Mohly tyto dvě, natolik odlišné civilizace najít smysluplný komunikační systém, kterému by obě strany dokázaly porozumět? Jakým způsobem komunikovaly?

Hlavním cílem této práce bude prostudovat dobové texty, nalézt v nich situace zaznamenávající komunikační nezdary a strategie, jež Španělé a Indiáni při jednáních s druhou stranou využívali, a ty následně analyzovat prizmatem teoretických a filosofických koncepcí. Pro účely práce byl vybrán historický materiál popisující výpravy a dobývání dvou slavných osobností – Kryštofa Kolumba a Hernána Cortése. Pro demonstraci vývoje komunikace mezi Indiány a Španěly byly vybrány záměrně osobnosti s odlišnými intencemi (objevitel Kolumbus a dobyvatel Cortés), které od sebe časově dělí jedna generace.

Texty Kryštofa Kolumba přináší první údaje o Indiánech a popisy prvních střetů s nimi. Kolumbovy promluvy a činy po dosažení amerických břehů vykazují jistý monologický ráz. Indiány nevnímá jako partnery k dialogu, více pozornosti věnuje přírodě. Tato ignorace jinakosti druhých utváří široký prostor pro komunikaci plnou nezdarů a neporozumění.

Hernán Cortés dosáhne americké půdy o 27 let později. Jeho přístup k domorodcům se od Kolumba-objevitele výrazně odlišuje. Cortésovou hlavní intencí je ovládnutí Latinské Ameriky. Základním pilířem jeho dobývání je vyjednávání s vesnicemi a osadami. Pokud si dané území nepodmaní mírovou dohodou, neváhá se uchýlit k boji. Aby mohl své záměry realizovat, potřebuje se dozvědět co nejvíce informací o struktuře společnosti. Uvědomuje si, že k získání těchto informací potřebuje najít způsob, jak s Indiány mluvit.

Jednotlivé komunikační momenty budou okomentovány teoretickými koncepcemi Stephena Greenblatta a Tzvetana Todorova, případně budou zkoumány vybranými filosofickými teoriemi. Práce bude členěna do tří hlavních kapitol. Metodologická část stručně vyloží filosofické koncepce, jež budou při analýze konkrétních situací využívány, druhá část bude demonstrací komunikačních problémů, jež se vyskytly při objevování Nového světa Kryštofem Kolumbem, rovněž vyloží postupy, kterými se při komunikaci s Indiány řídil.

Primárním zdrojem ukázek v této kapitole bude dílo *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. Třetí část bude zaměřena na zkoumání strategií, které při svém dobývání využíval Hernán Cortés (zmíněni budou i dva jeho předchůdci – Juan de Grijalva a Francisco de Córdoba). Těžit bude z dobových textů samotného Cortése *Dopisy: Druhy a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu* a z knihy *Pravdivá historie dobývání Mexika I.*, jejíž autorem je Bernal Díaz del Castillo. V závěrečné části budou shrnuty hlavní poznatky práce.

2. Metodologická část

Jednotlivé situace manifestující komunikační nezdary, které nastaly při prvních střetech evropské a americké civilizace, a komunikační strategie, jichž především Španělé využívali, budou interpretovány zejména prostřednictvím teoretických koncepcí Stephana Greenblatta (oporou pro tyto interpretace bude dílo *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*), a Tzvetana Todorova (zdrojem komentářů bude dílo *Dobytí Ameriky: Problém druhého*), ale také za pomoci vybraných filosofických teorií. Jednat se bude o Austinovu teorii řečových aktů, teorii významu gest a Griceův výklad o významu mluvčího (důraz bude kladen zejména podmínky nutné k tomu, aby mohl být gestu připsán status promluvy) a v neposlední řadě teze o neurčitosti překladu a nevymezenosti reference Willarda Van Ormana Quina. Jednotlivé filosofické koncepce budou v této části stručně vyloženy.¹

2.1 Teorie řečových aktů Johna L. Austina

Některé z vybraných příkladů komunikačních nezdarů budou zkoumány prizmatem Austinovy teorie řečových aktů. Pro výklad a účel této práce jsou stěžejní zejména Austinovy poznatky o komunikačních nezdarech a o podmínkách nutných pro zdařilé fungování performativu.² Tyto podmínky, z nichž jednotlivé nezdary vyplývají, rozpracovává – jak sám říká, bez nároku na jakoukoliv konečnou platnost tohoto schématu – v knize *Jak udělat něco slovy*.

Podmínky nutné pro vytvoření zdařilých performativ jsou následující:

(A.1) Musí existovat nějaká přijatá konvenční procedura, která má určitý konvenční účinek, procedura zahrnující vypovídání určitých slov určitými osobami ze určitých podmínek, a dále

(A.2) jednotlivé osoby a okolnosti musí být v daném případě přiměřené k tomu, aby se oné speciální procedury, která má být použita, mohlo použít.

(B.1) Procedura musí být provedena všemi účastníky správně a zároveň i (B.2) úplně.

(I.1) Kde tato procedura – jak tomu často bývá – má být použita lidmi, kteří mají určité myšlenky či určité city, nebo jako základ určitého následného chování některého

¹ Hlavním cílem práce není komparace ani detailní vyložení těchto koncepcí, proto jim bude věnováno méně

² Austin performativem rozumí výpověď, jež vykonává nějaký čin, mění dosavadní průběh věci – na rozdíl od konstativu; aktu, při němž je něco pouze deskriptivně řečeno a který má pravdivostní hodnotu. (AUSTIN, John Langshaw. *Jak udělat něco slovy*. s. 24.)

z účastníků, pak osoba, která se na ní podílí (a takto se dovolává), musí ony myšlenky a cit skutečně mít, a účastníci musí mít záměr tak a tak se chovat, a dále

*(Γ.2) skutečně se takto chovat musí.*³

Porušíme-li byt' jen některé z pravidel (A.1), (A.2), (B.1) a (B.2), řečový akt, pro jehož provedení má slovní formule sloužit, vůbec nelze realizovat. Daný akt je proto nulitní a bez účinku. Tento nezdar Austin označuje jako *selhání*. Nezdary, jež vznikají porušením pravidel (Γ.1) a (Γ.2), Austin nazývá termínem *zneužití*. Je-li výpověď zneužitím, pak akt realizován je, nelze o něm tedy hovořit jako o něčem neplatném či neúplném, ale spíše jej budeme považovat za akt, kdy se nedostálo závazku nebo který nebyl naplněn.⁴

Dále Austin rozlišuje případy selhání. V obou případech bodu A jde o *chybné evokace*. Chybná evokace nastává tehdy, kdy daná procedura fakticky neexistuje, nebo pokud se příslušná procedura nemůže aplikovat způsobem, o který byl učiněn pokus. Tento druhý případ, ve kterém procedura řádně existuje, ale nemůže být použita zamýšleným způsobem, nazývá Austin *chybnou aplikací*. O případech spadajících pod bod B lze hovořit tehdy, je-li procedura sice v pořádku a je správně aplikována, ale při výkonu obřadu je udělána nějaká chyba, která má větší nebo menší důsledky. Tyto akty jsou narušeny buď (a) nějakou *formální závadou* (vztahuje se k bodu (B.1)), nebo (b) nějakou *neúplností* při provedení obřadu (vztahuje se k bodu (B.2)). Souhrnně Austin uvedené nezdary, v protikladu k chybným evokacím, nazývá *chybnými provedeními*.⁵

Austin po vyslovení tohoto schématu očekává několik obecných otázek spojených s pojmem nezdar („Pro jaký druh „aktu“ se pojem nezdar používá?; Jak úplná je tato klasifikace nezdaru?; Je mezi těmito třídami nezdaru vzájemná vylučnost?“⁶). Aby se předem připravil na tyto otázky, jež by mohly být i zdrojem budoucích námitek, vyslovuje další tři tvrzení:

- a) Tento pojem se týká všech ceremoniálních aktů, a to nejen aktů verbálních; tyto akty jsou běžnější, než jsme si vědomi.
- b) Klasifikace nezdarů není úplná; existují celé další dimenze toho, co bychom mohli odůvodněně označit jako „neздаřilost“ postihující ceremoniální úkony a výpovědi vůbec.

³ AUSTIN, John Langshaw. *Jak udělat něco slovy*. s. 31.

⁴ AUSTIN, John Langshaw. *Jak udělat něco slovy*. s. 32.

⁵ AUSTIN, John Langshaw. *Jak udělat něco slovy*. s. 32–33.

⁶ AUSTIN, John Langshaw. *Jak udělat něco slovy*. s. 34.

- c) Různé nezdary mohou být samozřejmě navzájem zkombinovány nebo se mohou překrývat, a může být víceméně věcí volby, jak některý konkrétní příklad klasifikujeme.⁷

Pro následující kapitoly této práce je dále nutné vyložit základní princip Austinovy pozdější klasifikace řečových aktů. Původní dichotomie aktů byla kvůli obtížnému rozlišování konstantiv a performativ překonána novým obecným rámcem teorie řečových aktů, jehož základem je trichotomie aktů, které vykonáváme při vyřčení jazykové promluvy. Tyto akty pojmenovává Austin následovně:

(1) *Lokuční akt*

(2) *Ilokuční akt*

(3) *Perlokuční akt*⁸

Vyslovením věty provádíme *lokuční akt*. Věta se vždy skládá ze slov nějakého existujícího jazyka, je gramaticky správně utvořená a má určitý význam; ten Austin chápe v podstatě fregovsky, pomocí rozlišení smysl/referent výrazu. Termínem *ilokuční akt* je chápáno sdělování propozičního obsahu s určitou ilokuční silou. Jedna věta může být užitá s různou ilokuční silou (tvrzení, otázky, slibu, žádosti...), ačkoliv propoziční obsah zůstává totožný. Austin akty rozděluje podle jejich ilokuční síly do pěti hlavních tříd: *verdiktiny* (akty vynášející verdikty), *exercitivy* (akty vykonávající určitou moc či právo), *komisivy* (akty, jimiž se mluvčí zavazuje k určitému jednání či postoji), *behabitivy* (výpovědi, jejichž prostřednictvím mluvčí vyjadřuje své postoje či pocity), *expozitivity* (akty sloužící k vykládání či prokazování toho, co bylo řečeno či zapsáno). Konečně *perlokuční akt* spočívá v dosažení určitých mimokomunikačních účinků u adresáta promluvy (přesvědčení, zastrašení, uklidnění).⁹

2.2 Gesta, Herbert Paul Grice a význam mluvčího

Gesta jsou jednou ze složek neverbální komunikace. Pease rozděluje gesta vrozená či geneticky podmíněná, a gesta získaná vlivem kultury.¹⁰ Mezi gesta vrozená řadí mimo jiné souhlasné pokývání hlavou (argumentem pro toto tvrzení je pro Pease výzkum, jenž sledoval slepé a hluché lidi, kteří se nemohli naučit verbálním signálům pomocí zraku a sluchu. Zkoumání prokázalo, že i jedinci s takovým handicapem přikývnutím hlavy rozumí souhlas.

⁷ AUSTIN, John Langshaw. *Jak udělat něco slovy*. s. 41.

⁸ MARVAN, Tomáš. *Otázka významu: Cesty analytické filosofie jazyka*. s. 167.

⁹ MARVAN, Tomáš. *Otázka významu: Cesty analytické filosofie jazyka*. s. 167–170.

¹⁰ PEASE, Allan: *Body Language: How to read others' thoughts by their gestures*. s. 11.

Prostor pro debatu o kategorizaci tohoto gesta však otevírá na příklad bulharská tradice, pro kterou jsou významy gest kývnutím a zavrtěním hlavou obrácené oproti našemu chápání nebo odklonění hlavy dítěte od matčina prsu, je-li dítě syto.¹¹

Širší skupinou gest jsou gesta podmíněná kulturou. Stejně jako se liší jazyky jednotlivých společností, odlišuje se i významový rejstřík jejich gest. Zatímco určité gesto může být v jedné kultuře užíváno zcela běžně a mít jednoznačný a konkrétní význam, v jiném jazykovém společenství může stejné gesto nabývat významu jiného či zcela opačného, nebo v něm nemusí existovat vůbec – považme na příklad gesto znázorněné spojením palce a ukazováku do tvaru písmena "O". Zatímco v Americe toto gesto znázorňuje zkratku OK, všechno je v pořádku, ve Francii naznačuje "nulu" nebo "nic" a v Japonsku symbolizuje "peníze".¹²

Hlavním cílem této práce je popsat komunikaci a s ní spojené nezdary, které vznikaly při prvních střetech španělských dobyvatelů s americkými Indiány. Je zřejmé, že tyto dvě naprosto odlišné civilizace nemohly, alespoň dokud nenašly a nevychovaly vhodného prostředníka, který by konzervace tlumočil, najít společnou řeč prostřednictvím slov. Proto byly často odkázány na komunikaci pomocí gest. Jak bylo nastíněno výše, mnohá gesta jsou podmíněna kulturou, proto je třeba při jejich interpretaci dbát na ostatní neverbální projevy (mimiku, haptiku a podobně) a pokusit se jim porozumět komplexně s ohledem na jinakost kulturního pozadí mluvčího. Není vyloučené, že i když interpretaci gest budeme provádět s nejvyšší obezřetností, přesto dojde k selhání. Povážíme-li okolnosti, za jakých vznikala gesta při prvních střetech Španělů a Indiánů, musíme připustit, že prostor pro jejich nezdařilou interpretaci je vskutku nezměrný.

Herbert Paul Grice ve své teorii významu přikládá značný důraz významu mluvčího. Grice se domnívá, že gesto či nějaká promluva získává význam pouze za předpokladu, že osoba, která dané gesto či promluva vykonává, tak činí s intencí vyvolat u adresáta specifickou odezvu. Marvan shrnuje vymezení pojmu významu mluvčího v následujícím schématu:

(VM) mluvčí M svou promluvou x míní, že p, právě tehdy, když

(z₁) zamýšlí vykonáním x vyvolat u adresáta A přesvědčení, že p,

(z₂) zamýšlí, aby A rozpoznal jeho záměr (z₁)

¹¹ PEASE, Allan: *Body Language: How to read others' thoughts by their gestures*. s. 75.

¹² PEASE, Allan: *Body Language: How to read others' thoughts by their gestures*. s. 11–12.

(z₃) zamýšlím, aby toto rozpoznání záměru (z₁) představovalo pro A důvod, nebo alespoň část důvodu¹³, k utvoření přesvědčení, že p.¹⁴

Gesto zároveň musí tyto podmínky splňovat, aby mu mohl být připsán status promluvy.

Z1: Gesto může získat význam jedině za předpokladu, že osoba, která dané gesto vykonává, tak činí s intencí vyvolat u adresáta gesta nějakou specifickou reakci. Reakcí může být určitý mentální stav (typicky přesvědčení) nebo určité jednání.¹⁵

Z2: Mluvčí zamýšlí, aby adresát jeho komunikační intenci rozpoznal; mluvčí tak sotva může mínit svou promluvu, že p, aniž by předpokládal, že je jeho promluva způsobilá k tomu, aby umožnila adresátovi jeho komunikační záměr rozeznat.¹⁶

Z3: mluvčí nejen zamýšlí vyvolat u adresáta určité přesvědčení, ale zároveň chce, aby si adresát toto přesvědčení utvořil na základě rozpoznání tohoto komunikačního záměru.¹⁷

V této definici se hovoří pouze o aktuálních intencích mluvčího: odkaz na mentální stavy adresáta (nabytí přesvědčení, rozpoznání záměru) je vždy součástí vymezení určité intence mluvčího.¹⁸

2.3 Quine: Nevymezitelnost reference a neurčitost překladu

Quine se v knize *Word and Object* zaměřil na preciznější zachycení toho, jak jazyk funguje a jak je spjat se světem. Zabývá se zde slovníkovým překladem a v souladu se svým přesvědčením, že hranici mezi filosofií a vědou je třeba zrušit a že filosofii prospěje, když si osvojí prostředky a postupy vědy¹⁹, podotýká, že se provedením tohoto obratu intuitivní pojem významu začne jevit jako něco neurčitého.²⁰

K tezím o neurčitosti, jež se objevuje jak na úrovni reference jednotlivých termínů (teze o *nevymezitelnosti reference*), tak na úrovni celých vět (teze o *neurčitosti překladu*), dospěl na základě zkoumání mechanismu překladu z jednoho jazyka do druhého.²¹ Toto zkoumání demonstruje na myšlenkovém experimentu, v němž se lingvista ocitne v džungli a pokouší se vytvořit překladovou příručku z džungliny do angličtiny. Džunglina není

¹³ „nebo alespoň část důvodu“ – adresát promluvy může dojít k určitému přesvědčení díky kombinaci několika důvodů (promluv, gest).

¹⁴ MARVAN, Tomáš. *Otázka významu: Cesty analytické filosofie jazyka*. s. 104.

¹⁵ MARVAN, Tomáš. *Otázka významu: Cesty analytické filosofie jazyka*. s. 101.

¹⁶ MARVAN, Tomáš. *Otázka významu: Cesty analytické filosofie jazyka*. s. 105.

¹⁷ MARVAN, Tomáš. *Otázka významu: Cesty analytické filosofie jazyka*. s. 102.

¹⁸ MARVAN, Tomáš. *Otázka významu: Cesty analytické filosofie jazyka*. s. 104–105.

¹⁹ V Quinově terminologii se má filosofie *naturalizovat*.

²⁰ MARVAN, Tomáš. *Otázka významu: Cesty analytické filosofie jazyka*. s. 149.

²¹ MARVAN, Tomáš. *Otázka významu: Cesty analytické filosofie jazyka*. s. 149–150.

přístupná oklikou přes žádný ze známých jazyků; jedinými dostupnými daty jsou domorodé výroky a jejich veřejně pozorovatelné okolnosti. Věty, které lze pevně opřít o pozorovatelnou situaci, nazývá Quine větami pozorovacími. Jejich zvládnutí je vstupní bránou lingvisty do jazyka džungle.²² Zde si lze povšimnout jednoho ze dvou základních pilířů Quinovy teze o neurčitosti překladu – behaviorismu. Podle Quina v lingvistice jedinec nemá na vybranou, musí být behavioristou, protože „každý z nás se jazyku učí tak, že pozoruje verbální chování jiných lidí a že se nechává ve svém vlastním tápavém verbálním chování pozorovat a povzbuzovat či opravovat jinými. Závisí tak pouze na viditelném chování v pozorovatelných situacích.“²³ To, co druhý míní svými slovy, nemůžeme určit nahlédnutím do jeho mysli. Druhým pilířem, na němž stojí teze o neurčitosti překladu, je fyzikalismus. Jde o tezi, že slovník fyzikální teorie odhaluje pravou strukturu skutečnosti. Pokud bychom aplikovali tuto tezi na sémantickou dimenzi jazykových výrazů, dospějeme podle Quina k překvapivému závěru: neexistuje žádný fyzikalisticky vyjádřitelný objektivní fakt, který by fixoval význam užitých slov. Významy nejsou součástí „inventáře světa“ – i kdybychom provedli vyčerpávající fyzikalistický popis celého vesmíru včetně mozku mluvčího, nenašli bychom nic, o co by se mohlo zcela jednoznačně přiřazení významu užitým slovům opřít.²⁴

Neurčitost překladu celých vět

Jak bylo nastíněno výše, jazykové významy nemohou být v myslích mluvčích fixovány ve větší míře, než jaké se projevuje v jejich dispozicích k jazykovému jednání. Z této myšlenky ale Quine vyvozuje radikální důsledky. Vraťme se k myšlenkovému experimentu, v němž se lingvista pokouší vytvořit překladovou příručku pro džunglinu. Aby byla zajištěna hladká konverzace mezi mluvčími, musí příručka adekvátně postihovat veškeré dispozice domorodců k jazykovému jednání, což nám umožní přeložit jakoukoliv smysluplnou větu domorodců. Quine tvrdí, že počet korektně utvořených příruček, které jsou ve stejné míře slučitelné s celkem řečových dispozic domorodců, je neomezený. Pokud by se proto vyskytly dvě rozdílné, na sobě nezávisle vytvořené příručky, které jsou ale obě zcela slučitelné s dostupnou evidencí, pak je musíme pokládat za správné metody překladu džungliny do angličtiny, a to i v případě, znamená-li překládaná věta relativně k první příručce něco jiného, než relativně k druhé příručce. Neurčitost tudíž znamená neabsolutnost, relativnost překladu. Neurčitost překladu je podle Quina i záležitostí stupně. Pozorovací věty,

²² QUINE, Willard Van Orman. *Hledání pravdy*. s. 46–47.

²³ QUINE, Willard Van Orman. *Hledání pravdy*. s. 47.

²⁴ MARVAN, Tomáš. *Otázka významu: Cesty analytické filosofie jazyka*. s. 151–153.

kteřé jsou pevněji svázané s pozorovatelným děním v okolí mluvčího a adresáta budou překladové neurčitosti podléhat minimálně, zatímco více či méně teoretické věty, které překračují rovinu toho, co lze ve smyslové zkušenosti vykázat, jí budou zasaženy snáze.²⁵

Nevymežitelnost reference

Quinovu tezi o nevymežitelnosti reference shrnuje Marvan následovně: „*ke každému přiřazení referentů jednotlivým termínům překládané věty lze nalézt de facto neomezený počet alternativních přiřazení, která se budou slučovat s veškerou evidencí, kterou má lingvista k dispozici.*“²⁶ Jako důkaz tohoto tvrzení Quine uvádí známý příklad o lingvistovi v džungli a významu slova „gavagai“. Lingvista, který zkoumá džunglinu, zaznamená, že domorodec řekne slovo „gavagai“ pokaždé, když se v okolí nachází králík. Podle Quina by tento výraz mohl být přeložen mnoha způsoby. Nejpřirozenější překlad by bylo slovo „králík“, nicméně stejně vhodný by mohlo být i „neodmyslitelná část králíka“. Ačkoliv se nám tento překlad nejeví přirozený, Quine poukazuje na to, že žádné z viditelných jazykových jednání domorodců, které máme k dispozici, s tímto překladem nekoliduje.²⁷ V tomto případě není lingvistovi ku pomoci ani ostenze, protože při ukazování na králíka vždy ukazujeme i na neodmyslitelnou část králíka.

²⁵ MARVAN, Tomáš. *Otázka významu: Cesty analytické filosofie jazyka*. s. 153–155.

²⁶ MARVAN, Tomáš. *Otázka významu: Cesty analytické filosofie jazyka*. s. 155.

²⁷ MARVAN, Tomáš. *Otázka významu: Cesty analytické filosofie jazyka*. s. 158.

3. Kryštof Kolumbus

Pro zkoumání komunikačních problémů při prvním střetu evropské civilizace s Novým světem je třeba nastínit základní motivy podmiňující konání výprav, a to jak z pohledu těch, kteří je financují, tedy králů, tak z pohledu Kolumbova. Rovněž je nutné přiblížit osobnost Kryštofa Kolumba a jeho vnímání světa, jelikož tyto aspekty ovlivňují způsob, jakým se budou odvíjet jeho setkávání a dorozumívání s domorodci.

Kapitola se dále bude zabývat konkrétními situacemi, které jsou popisovány v listech, denících a dokumentech spojených s výpravami Kryštofa Kolumba. Některé z nich budou dále komentovány filosofickými teoriemi vyloženými výše či teoretickými koncepcemi Stephena Greenblatta a Tzvetana Todorova, kteří se otázkami spojenými s objevováním Nového světa zabývali.

3.1 Osobnost Kryštofa Kolumba, o důvodech hledání nové cesty do Asie

Důvody, které motivovaly Kolumba, aby se ujal velení výprav, osvětluje v knize *Dobytí Ameriky: Problém druhého* Tzvetan Todorov. Podle Todorova svět křesťansky založeného Kolumba sestává ze tří rovin: z roviny přírodní, božské a lidské. Na základě těchto rovin lze analogicky odvodit tři hlavní pohnutky, které k dobovačné výpravě vedly: první lidská, spojená s možným získáním bohatství, druhá božská, šíření křesťanství, a třetí spjatá s přírodou.²⁸

V Kolumbových spisech je často explicitně vyjádřena touha nalézt zlato; za všechny zmínky budiž demonstrací zápis z 12. listopadu roku 1492: „*V těchto zemích je totiž bezpochyby převeliké množství zlata,*“²⁹ nebo z 15. října téhož roku: „*Hodlám totiž navštívit a probádat mnoho dalších ostrovů, abych našel zlato.*“³⁰ Španělští králové, v jejichž jménu se plavby konaly, by se bez příslibu zlata na takto finančně nákladném podniku nepodíleli. V Kolumbových záznamech, které jsou určeny primárně jejich očím, je proto naděje na objevení dostatku vzácného kovu všudypřítomná. Příslibem nabytí jmění motivuje Kolumbus i svou posádku v horších dobách, v časech nedostatku potravin a vody na palubě, vyčerpání či únavy.³¹

²⁸ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 23.

²⁹ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 132.

³⁰ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 108.

³¹ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 16.

Při čtení Kolumbových deníků je však zřejmé, že jeho hlavní motivací není touha po zisku. Na bohatství mu záleží proto, že předznamenává uznání jeho úlohy objevitele. Zlato je hodnota příliš lidská na to, aby Kolumba opravdu zajímala.³² Jak uvádí v deníku ze své třetí cesty: „*Kěž mi Všemohoucí ráčí uzdravit zrak, vždyť dobře ví, že tyto útrapy nesnáším proto, abych shromažďoval peníze nebo hledal poklad pro sebe; je mi přece známo, že vše, co na tomto světě člověk činí, je marnost, kromě toho, co směřuje ke cti a službě boží. A ta nezáleží ve shromažďování bohatství a v ukájení ješitnosti a v mnoha jiných věcech, za kterými se na tomto světě pachtíme a o které více stojíme než o ty, jež nám k spasení pomáhají,*“³³ nebo na konci své zprávy po čtvrté cestě: „*Nevydal jsem se na tuto cestu za slávou a jméním. To je zcela jisté, neboť naděje na to vše byla již ztracena. Přišel jsem k Vaším Výsostem s nezištným úmyslem i úsilím...*“³⁴

Nezištný úmysl, o kterém se Kolumbus zmiňuje, spočívá v šíření křesťanství, o které podle paměti Marca Pola žádal císař kitajský (císař čínský, Veliký Chán).³⁵ Hluboce zbožného Kolumba pohání vidina dosažení všeobecného vítězství křesťanství a zásah boží vůle spatřuje takřka ve všem – v pohybu vln stejně jako ve ztroskotání svého korábu o štědrovečerní noci.³⁶

I motivy třetí roviny Kolumbova pojmání světa, která je pevně spjata s přírodou, lze v podnětech k plavbě snadno vystopovat. Ve svých denících Kolumbus často zmiňuje touhu spatřit co nejvíce a co nejvíce objevit. Na jednotlivých místech se však příliš dlouho nezdržuje.³⁷ Jak sám říká: „*Nezdržuji se však v žádném zálivu, poněvadž bych chtěl zhlédnout co nejvíce zemí, abych o nich mohl podat zprávu Vaším Výsostem.*“³⁸ Podle Kolumba se v těchto zemích musí nacházet mnoho užitku, nicméně to není to, co jej zajímá v první řadě: důležitá jsou samotná území a jejich objevování. Zdá se, že toto objevování má jistý cíl a tím je sepsání vlastního cestopisu. Jako by Kolumbus podnikal celou cestu proto, aby o ní mohl vyprávět neslýchané věci po vzoru Odyssea a Marca Pola.³⁹

³² TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 18.

³³ KOLUMBUS, Kryštof. Vyličení třetí cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 479.

³⁴ KOLUMBUS, Kryštof. Kolumbův list králi a královně z ostrova Jamaiky. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 528.

³⁵ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 18–19.

³⁶ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 19.

³⁷ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 22.

³⁸ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 147.

³⁹ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 22.

Kolumbus je americkou přírodou fascinován. Věnuje jí značnou část pozornosti a líčí ji výhradně v superlativech; popisům krajiny věnuje valnou část svých poznámek. Uvést lze například část záznamu z 11. ledna 1493: „*Mezi ním (Andělským mysem, pozn. autorky) a Stříbrnou horou je záliv a kolem něj nejlíbeznější krajina na světě, samé nádherné vyvýšené roviny, jež se prostírají hluboko do nitra země.*“⁴⁰ Objevování nových území a popisům krajiny Kolumbus věnuje podstatně více energie, než snaze o navázání komunikace s domorodci: „*Aby mohl navázat ústní styk s tamějšími lidmi, musel by se v tom zálivu několik dní zdržet. Neučil to však, protože chtěl zhlédnout ještě mnoho dalších zemí; a také soudil, že příznivé počasí dlouho nepotrvá.*“⁴¹

3.2 Kolumbus a Indiáni

Kolumbus zachází s údaji uvedenými v posvátných textech jako s validním zdrojem geografických informací, a proto je při prvních objevitelských výpravách přesvědčen, že našel pozemský ráj zmiňovaný v bibli, jenž se měl nacházet na konci východu.⁴² To je jedním z faktorů, proč veškerou jeho pozornost strhává příroda a krajina. Dojde-li proto k setkání s Indiány, popisuje i je jako součást přírody. Obvykle jsou poznatky o Indiánech uváděny mezi charakteristikami fauny a flory a v podstatě veškeré informace o nich se omezují na popis tělesného vzhledu, postavy a barvy pleti.⁴³ Toto tvrzení lze doložit Kolumbovým prvním popisem Indiánů: „*Chodí úplně nazi, tak jak vyšli z lůna matčina, a to i ženy; ovšem viděl jsem jen jednu a ta byla spíše děvčetem. Všichni, které jsem viděl, byli mladí; nespatriil jsem jediného, který by byl starší třicíti let. Byli velmi pěkně urostlí, měli krásná těla a přívětivé obličeje. Vlasy měli hrubé skoro jako koňské žíně, a krátké. Nosí je sčesané do čela, jen malou část jich sčesávají dozadu, a ty ponechávají dlouhé, vůbec je nestříhají. Plet jako na Kanárských ostrovech, ani černou, ani bílou.*“⁴⁴ Z první charakteristiky, kterou objevitel Nového světa podává, tedy že „*chodí úplně nazi, tak jak vyšli z lůna matčina, a to i ženy,*“ pro Kolumba, který je znám svou zálibou v interpretaci znamení, vyplývá, že jsou Indiáni zbaveni všech atributů kultury. Absence oblečení pro něj

⁴⁰ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 202.

⁴¹ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 157.

⁴² PHILLIPS, William D. Africa and the Atlantic Islands Meet the Garden of Eden: Christopher Columbus's View of America. *Journal of World History*. 1992. s. 150-151.

⁴³ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky : Problém druhého*. s. 45.

⁴⁴ KOLUMBUS, Kyštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba : Deníky, listy, dokumenty*. s. 102–103.

předznamenává i absenci zvyků, obřadů, náboženství – to má ale jistou logiku, protože člověk Kolumbova typu soudí, že se lidské bytosti oblékají v důsledku vyhnání z ráje, což je základem jejich kulturní identity.⁴⁵

Kvality jednotlivých indiánských kmenů Španěle posuzují zejména podle oblečení (nebo jeho náznaku) a barvy pleti (přičemž pro dobyvatele platí, že čím světlejší, tím lepší). V následující citaci Kolumbus vyzdvihuje kmen ostrova Ferdinandina pro jejich „hbitějšího ducha“, kterého rozpozná z lepší schopnosti smlouvat a kousku látky připomínající oblečení, který zdejší domorodci nosí: *„Zdejší lidé se podobají obyvatelům předchozích ostrovů; mají stejný jazyk a stejné obyčeje, jen se mi zdá, že ti zdejší jsou usedlejší, méně plaší a že jsou hbitějšího ducha. Povšiml jsem si totiž, že když přivázejí k lodi bavlnu a jiné drobnosti, dovedou pak při směně lépe smlouvat než ti druzí. A dokonce jsem na tomto ostrově spatřil jakési pláštíky z bavlněné tkaniny. Lidé jsou lépe vyzdobeni a ženy nosí vpředu na těle kousek bavlněné tkaniny, které skrovně přikrývá jejich přirozenost.“*⁴⁶

3.3 O jazyce a výchově tlumočnicka

Pro Kolumba je jazyk přírodní povahy, proto pro něj neexistuje nic jako jazyková různost. V důsledku toho přistupuje k cizímu jazyku pouze dvojitým možným a vzájemně se doplňujícím způsobem: buď uzná, že jde o jazyk a nepřistoupí na to, že je jiný; nebo uzná, že nějaká „řeč“ je jiná, ale nepřipustí, že to je jazyk.⁴⁷ V dobách první výpravy Kolumbus jedná druhým způsobem: *„Dá-li Náš Pán, při zpáteční cestě s sebou odvezu šest domorodců pro Vaše Výsosti, aby se naučili mluvit.“*⁴⁸ (V tomto bodě lze poukázat na zarážející rozpor mezi českým překladem Oldřicha a Jiřiny Běličových, jenž vychází ze španělského a ruského vydání, a anglickým překladem Edwarda Gaylorda Bournea. V české verzi se setkáme s následující verzí: *„Dá-li Bůh, pak až se budu vracet, vezmu jich odtud šest s sebou pro Vaše Výsosti, aby se naučili mluvit naši řečí.“*⁴⁹ Podle Todorova tato část textu působila na překladatele natolik neobvykle, že ji jednoduše upravili; rovněž podotýká, že s touto adaptací je možné se setkat i v překladech francouzských.⁵⁰) Kolumbus řeč Indiánů shledal „jinou“, nezpozoroval podobnost se známými jazyky, a proto ani nepřipustil existenci

⁴⁵ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky : Problém druhého*. s. 46.

⁴⁶ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 110–111.

⁴⁷ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 40.

⁴⁸ COLUMBUS, Christopher. *Journal of the First Voyage of Columbus*. s. 112.

⁴⁹ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 103.

⁵⁰ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 41.

vlastního jazyka Indiánů. Pro odstranění jazykové bariéry Kolumbus v počátcích svých výprav učinil jediné – zajal několik Indiánů, které pak ve Španělsku podrobil „výchově“. Ti se naučili španělsky, aby po návratu mohli sloužit křesťanům. Tento úmysl dokonce předem promyslí i se všemi potřebnými detaily: „*Poslal jsem několik svých lidí do jednoho domu na západním břehu řeky. Přivedli sedm žen, děvčat i dospělých, a tři děti. To jsem učinil z té příčiny, že ti mužové se budou lépe cítit ve Španělsku, budou-li mít ženy ze své země, než bez nich. Vždyť se již mnohokrát stalo, že přivezli z Guneje muže, aby se naučili portugalskému jazyku, a když pak se s nimi vraceli a chtěli jich využít v jejich zemi, jakmile ti lidé ucítili pevnou půdu pod nohama, okamžitě navždy zmizeli, přesto, že Portugalci s nimi dobře zacházeli a dávali jim rozmanité dary. Ovšem, někteří to tak nedělali. Ale budou-li Indiáni mít své ženy, budou schopni splnit to, co s od nich bude žádat.*“⁵¹ Kapitán na základě předešlých událostí důsledně zvažuje budoucí postup. Neomezuje se jen na výchovu jednoho konkrétního tlumočnicka. Vytržením celých rodin z jejich původního prostředí, jejich vzděláváním ve Španělsku a v konečné fázi navrácením do původních míst chce dosáhnout rozšíření španělštiny po celém nově objeveném území.

Kolumbus volí tento postup namísto snahy naučit se řeči Indiánů, protože naučit se jazyk je krokem k ovládnutí, ale učit se jazyk znamená dostat se do závislého postavení, a tedy se podřídit.⁵²

Později Kolumbus pochopí, že Indiáni mají vlastní jazyk, a začne v jejich řeči pátrat po slovech známých, nebo po slovech, která je, byť vzdáleně, připomínají. Je zřejmé, že uvedené strategie a pocit nadřazenosti, který v Kolumbovi jen utvrdil pohled na nahotu Indiánů, utváří ideální půdu pro vzájemnou komunikaci plnou zmatků a nezdarů. Nicméně je nutné dodat, že veškeré komunikační neúspěchy nejsou způsobeny jen neznalostí jazyka a obyčejů Indiánů, ale i neochotou a nezájmem Španělů, kteří se ani nepokoušejí do obojího proniknout.⁵³ Je jednoduché hádat, jaký bude výsledek tohoto nezájmu o jazyk druhého: v podstatě po celou dobu první výpravy, dokud se Indiáni odvezení do Španělska nenaučí „mluvit“, vládne naprosté vzájemné nepochopení.⁵⁴

⁵¹ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 133.

⁵² GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. s. 126.

⁵³ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 41–44.

⁵⁴ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 41.

3.4 O vlastních jménech a princepech překladu indiánských slov

Pozornost věnovaná vlastním jménům je zvláště patrná, když Kolumbus při svých cestách nově pojmenovává objevené oblasti: „*Prvnímu ostrovu, který jsem objevil, jsem na paměť Nejvyššího, jenž nám to vše svou zázračnou mocí daroval, dal jméno San Salvador (Svatý Spasitel); Indiáni jej nazývají Guanahaní.*“⁵⁵

„*Druhý ostrov jsem pojmenoval Santa María de Concepción, třetí Fernandina, čtvrtý Isabella, pátý Jauna a podobně jsem i všem ostatním ostrovům dal nová jména,*“⁵⁶ podle komentářů J. M. Sveta se jedná o ostrovy Rum Cay, Long Island a Crooked Island ve skupině Bahamských ostrovů, Juana je ostrov Kuba.⁵⁷ Kolumbus si patrně uvědomuje, že ostrovy mají přirozená jména pocházející od domorodců, ta ho ovšem nezajímají. Jména pro nově nalezená území vybírá v té posloupnosti, v jaké je sám objevuje, a dává jim „pravá“ jména. Každý nový název má nějakou motivaci, ta je několikerého původu. Zpočátku lze odhalit jakýsi diagram: chronologické pořadí, v němž jsou jména prisuzována, odpovídá pořadí důležitosti veličin, od nichž jsou odvozena. Postupně to jsou: Bůh, Panna Maria, španělský král, královna, následník trůnu. Nové „pravé“ názvy motivované jmény členů královské rodiny se pro Kolumba rovnají přivlastnění těchto entitám.⁵⁸

Později, když vyčerpá rejstříky svatých a královských jmen, se uchýlí k tradičněji motivovaným pojmenováním, a to metaforicky, na základě vnější podobnosti, kterou vzápětí zdůvodní. Lze uvést následující příklady: „*Když urazil patnáct leguí, spatřil mys plný palem a dal mu jméno Palmový mys,*“⁵⁹, „*tato země byla ostrovem a admirál jí dal jméno Dominica, poněvadž ji objevil v neděli,*“⁶⁰, „*dorazil k velice vysokému ostrovu a nazval jej Monserrate, protože mu připomínal skály monserratské,*“⁶¹ nebo „*půl druhé leguy odtud dospěli k jiné veliké řece; admirál jí nazval Río del Oro (Zlatá řeka), poněvadž prý v ní našli několik zrněk zlata, když se přepravovali na druhý břeh.*“⁶²

⁵⁵ KOLUMBUS, Kryštof. List Santangelovi a Sanchezovi. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty.* s. 72.

⁵⁶ KOLUMBUS, Kryštof. List Santangelovi a Sanchezovi. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty.* s. 72.

⁵⁷ SVET, J. M. Komentáře k „Listu Santangelovi a Sanchezovi“. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty.* s. 83.

⁵⁸ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého.* s. 37–38.

⁵⁹ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty.* s. 124.

⁶⁰ LAS CASAS, Bartolomé de. Vylíčení druhé cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty.* s. 353.

⁶¹ LAS CASAS, Bartolomé de. Vylíčení druhé cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty.* s. 354.

⁶² LAS CASAS, Bartolomé de. Vylíčení druhé cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty.* s. 367.

Vlastní jména tvoří zvláštní část Kolumbova slovníku. Jak bylo nastíněno výše, akt pojmenování je pro něj aktem přivlastnění, vlastní jména jsou prosta významu a slouží především denotaci, nikoliv bezprostřední komunikaci, a proto Kolumbovi často uniká konvenční povaha slov. I přesto, jak cenná jsou pro Kolumba vlastní jména, při zjišťování překladu různých indiánských slov, která při svých výpravách pozná, spočívá jeho intence pouze ve snaze najít odpovídající španělské slovo. Tento „slovníkový překlad“, pramenící z nedostatku zájmu o jazyky a obyčeje Indiánů, samozřejmě mnohdy selhává.⁶³ Jako příklad takového selhání lze uvést část záznamu ze 17. prosince 1492: „*Poslal znovu několik křesťanů do osady a ti tam za skleněné korálky směnili několik kousků zlata, vytepaného v tenké lístečky. U jednoho Indiána, kterému tamější lidé říkají kasik (admirál ho považoval za vladaře té provincie), viděli lísteček zlata, veliký jako ruka.*“⁶⁴ Jak poznamenává Svet, slovem *kasik* Indiáni na Španěle nazývali své náčelníky.⁶⁵ Opět se zde setkáváme se vztahováním předem poznaných mocenských evropských struktur na neznámé „indické“ prostředí, přičemž se Kolumbus ani nesnaží zjistit, co slovo znamená v relativní hierarchii domorodců, pouze se jej snaží přiřadit ke konkrétnímu španělskému termínu, který označuje příhodný stav šlechtického systému. Má za to, že Indiáni rozlišují věci naprosto stejně jako Španělé, jako by španělský jazyk nebyl jen jednou z možných konvencí, nýbrž přirozeným stavem věcí.⁶⁶ Stejný omyl činí o několik dní později (22. prosince 1492), kdy Kolumbus píše, že „*urozené osoby tam kromě toho jmenují nitayno, avšak admirál nevěděl, zda to znamená hidalgo, guvernér nebo soudce.*“⁶⁷ Dobyvatelé se zde opět dopouštějí evropeizace společenského zřízení Indiánů, jelikož „*nitayno*“ jsou stařešinové rodu a ne vrchnost. Je zřejmé, že Indiáni na Španěle neměli ani guvernéra, ani soudce, ani rytířský stav. Na tomto místě lze opět poukázat na skutečnost, že veškerý Kolumbův zájem začíná a končí u slovníkového převodu slov, a to bez snahy pochopit jejich skutečný význam.

3.5 O ostrově Kuba

Dalšího z komunikačních selhání se španělští mořeplavci dopouštějí při raných pátráních po Japonsku, jež se v Kolumbově éře nazývalo Cipango. Právě Japonsko je původním cílem cesty a touhu po jeho dosažení umocňuje skutečnost, že se na tomto místě –

⁶³ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 39.

⁶⁴ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 170.

⁶⁵ SVET, J. M. Komentáře k „Deníku první cesty“. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 253.

⁶⁶ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 39.

⁶⁷ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 182.

dle tvrzení Indiánů – nalézá dostatek zlata. Směr neutuchající honby za nalezištěm cenného kovu udávají 21. října 1492 Kolumbovi Indiáni z ostrova Guanahaní: „*Potom se vypravím na jiný velice veliký ostrov; jak jsem vyrozuměl z posuňků těch Indiánů, které vezu s sebou, je to nejspíše Cipango. Říkají mu Colba*⁶⁸ *a tvrdí, že je na něm mnoho lodí, a to velice rychlých a velikých...*“⁶⁹ Kolumbus ani nepřemýšlí o možnosti, že by Colbo nebylo hledaným Cipangem, jelikož mu je jeho mylná hypotéza o totožnosti ostrovů potvrzována (pochopitelně chybnou interpretací posuňků Indiánů, která opět spočívá v pouhém stvrzení předem dané pravdy) v dalších dnech. Ze záznamů z úterý 23. října se dočítáme: „*Chtěl jsem ještě dnes odplout na ostrov Kubu; podle toho, jak mi zdejší lidé posuňky naznačují jeho velikost a jeho bohatství, soudím, že to bude nejspíš ostrov Cipango. Proto nebudu již déle prodlévat zde...*“⁷⁰ ve středu 24. října: „*Indiáni mi ukázali, že se k tomu ostrovu dostanu směrem západojihozápadním; a tím také pluji, poněvadž to mám za správné. Z posuňků obyvatel zdejších ostrovů i Indiánů, které vezu na lodích, jsem totiž usoudil (jazyku jejich nerozumím), že jde o ostrov Cipango, o němž se vypravují věci prapodivné. A na globu, který jsem viděl, i na mapě světa (mapamundo) je onen ostrov zakreslen v těchto končinách...*“⁷¹, a o dva dny později, v pátek 26. října „*od těch ostrovů se admirál vydal na Kubu; podle posuňků, jimiž mu Indiáni naznačovali její velikost a bohatost na zlato a perly, usoudil, že jde vskutku o Cipango.*“⁷²

Mylná interpretace indiánských promluv je výsledkem Kolumbova promítání svých tužeb do reality. Podle Greenblatta je víra v dosažení Japonska, jakožto sídla velkých divů Východu, zrozená z pouhého obyčejného horoucího přání.⁷³ Podobné stanovisko, byť ne přímo k této situaci, zaujímá i Todorov, když při interpretaci mnohých postojů slavného dobyvatele k Indiánům poznamenává, že v jeho případě zvláště platí, že „*přání je otcem myšlenky.*“⁷⁴

Později, když Kolumbus uzná, že Colbo není kýženým Cipangem, začne jej znepokojovat otázka, zda je Kuba ostrov, či pevnina. Potvrzení této otázky je nesmírně důležité, protože pokud by se mu podařilo dokázat, že Kuba je součástí pevniny, podle

⁶⁸ Colbo je indiánský název ostrova Kuba.

⁶⁹ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 118.

⁷⁰ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 118–119.

⁷¹ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 119.

⁷² KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 119–120.

⁷³ GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. s. 93.

⁷⁴ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 43.

dosavadních zeměpisných poznatků by musela být součástí asijského kontinentu, jehož dosažení bylo primárním důvodem výprav. Když proto proplul podél břehu Kuby 322 leguů a neviděl ani začátek, ani konec této země, byl ochoten ji považovat za neoddělitelnou část asijské pevniny.⁷⁵

Jak je uvedeno v *Úryvku z Historie katolických králů*, Kolumbus si chtěl platnost své hypotézy ověřit: „*Admirál se vysadil na břeh a jal se dotazovat toho kasika a jiných tamních Indiánů, je-li ta země ostrovem nebo pevnou zemí. A kasik a s ním i všichni ostatní odvětili, že země ta je bez konce a kraje jejího nikdo nespatriil, že však je přesto ostrovem.*“⁷⁶ Kolumbus se však v nekonečné jistotě platnosti své domněnky rozhodne zpochybňovat veškeré informace, jež by mohly jeho hypotézu ohrozit. Proto popře důvěryhodnost toho, kdo mu takové informace sdělil: „*Avšak Indiáni se ve své prostotě domnívali, že celý svět je ostrov a nevěděli, co je to pevná země. Vždyť nemají ani písemnictví, ani starobylých pověstí a neznají jiných potěšení kromě jídla a žen.*“⁷⁷ Namísto empirického prozkoumání své domněnky Kolumbus zvolil strategii argumentu autority a nařídil notáři flotily Fernandu Perézovi de Luna, aby si vyžádal od posádek všech tří lodí písemné svědectví, v němž všichni Kolumbovi druzi – pod hrozbou vysoké pokuty a přísných tělesných trestů – admirálovi potvrdili, že Kuba nemůže být ostrovem.⁷⁸ Za tímto činem stojí touha po úspěchu a blahořečení plavby, kvůli kterému je o svých závěrech schopen přesvědčit nejen jiné, ale i sebe.

3.6 Kolumbus a znamení

Greenblatt i Todorov shodně popisují Kolumbovu fascinaci znameními. Znaky, zejména přírodní, se zálibou interpretoval, a i jeho vnímání světa je spíše než zachycením toho, jak se mu prezentuje, kompilací jeho podstatných znaků.⁷⁹ Tato znamení často slouží jako potvrzení či příslib. Jejich interpretace je pak korigována nějakou myšlenkou v pozadí či předpokladem, jenž výklad znamení vždy ovlivňuje. V důsledku toho je pro Kolumba pozorování důležité pouze v souvislosti s tím, co již předem ví a o čem může psát. Pokud

⁷⁵ SVET, J. M. Komentáře k „Úryvku z Historie Katolických králů“. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 349.

⁷⁶ BERNALDEZ, Andrés. Úryvek z Historie Katolických králů. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 330.

⁷⁷ BERNALDEZ, Andrés. Úryvek z Historie Katolických králů. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 324–325.

⁷⁸ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 31.

⁷⁹ GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. s. 108.

příslib obsažený v pozorování zklame, ztrácí pozorování status znamení a zůstane nadále bez povšimnutí.⁸⁰ Závěry získanými interpretací přírodních znamení Kolumbus dokázal obratně manipulovat s Indiány ve svůj prospěch. V úryvcích ze závěti Diega Mendeze, které pojednávají o Kolumbově pobytu na Jamajce, stojí: „*Stalo se tam toto: za několik dní po mém odjezdu se Indiáni vzbouřili a nechtěli admirálovi již nosit potraviny jako dříve. On pak si dal zavolat všechny kasiky a řekl jim, že ho velice udivuje, že mu již nenosí potraviny jako dosud, když přece vědí – neboť jim to sám pověděl –, že tam přišel z příkazu Božího; řekl jim nadále, že Bůh je na ně rozhněván a na důkaz jeho hněvu že se té noci objeví na nebi viditelné znamení. Toho dne bylo totiž téměř úplné zatmění Měsíce a admirál prohlásil Indiánům, že to Bůh učinil proto, aby dal najevo svůj hněv nad tím, že již admirálovi nenosí potraviny. Indiáni tomu uvěřili a byli z toho velice vyděšeni. Hned slíbili, že mu i nadále budou nosit potraviny a svůj slib skutečně plnili až do té doby, než přijela loď s potravinami, kterou já jsem poslal.*“⁸¹ Kolumbus ke kasikům promlouvá za pomoci tlumočnicka, tím byl dříve zajatý Indián z ostrova Hispaniola.⁸² Kapitán si díky mořeplavectví a trpělivému pozorování přírody osvojil podstatné znalosti o přírodních principech, jež dokázal při interpretování znamení využít vždy tak, aby z výkladu znamení získal maximální užitek. Když proto Indiáni zpozorovali na obloze předem ohlášený neobvyklý jev, okamžitě začali plnit admirálovy příkazy. Todorov o této situaci tvrdí, že se jedná o jediný moment, kdy jsme svědky skutečně úspěšné komunikace Kolumba s domorodci,⁸³ čímž patrně poukazuje na dialogický charakter konverzace, protože dosud byla Kolumbova slova pronášena k domorodcům spíše monologické povahy. Tato demonstrace Kolumbova vyjednávání se od ostatních promluv k Indiánům, které se převážně týkaly vyzvídání o nalezištích zlata či správném směru cesty, výrazně liší rovněž v tom, že Kolumbus své partnery v komunikaci oproti předešlým konverzacím nepovažuje jen za informátory, ale potřebuje je přimět ke konkrétnímu jednání. Je nutné, aby sdělení pochopili a reagovali odpovídajícím způsobem, proto pro svá tvrzení používá byť nepravdivý (v dané situaci nicméně Indiáni skutečně pevně věří tomu, že zatmění měsíce je božské znamení, a to Kolumbovi stačí), ale přesvědčivý argument.

⁸⁰ GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. s. 109.

⁸¹ MENDEZ, Diego. Úryvky ze závěti Diega Mendeze. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 546.

⁸² WASHINGTON, Irving. *The Life and Voyages of Christopher Columbus, Vol. 2*. s. 544. [online]

⁸³ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 28.

3.7 O procesech přivlastňování území

V pátek 12. října Kolumbus přistává na ostrově Guanahaní. Jedná se o první objevený ostrov, jemuž Kolumbus v posvátné účtě k Bohu dává jméno San Salvador (Svatý Spasitel). Kolumba při vylodění doprovázejí oba kapitáni, oba nesouce prapory se zeleným křížem, které měl admirál jako znak na všech svých lodích; na praporcích byla vyobrazena písmena F a Y (iniciály jmen krále Ferdinanda a královny Isabelly, jež se v 16. století psávalo s Y).⁸⁴ Jak Kolumbus uvádí v *Listu Santangelovi a Sánchezovi*, okamžitě se ujímá držení ostrova: „*Tam jsem našel převeliké množství ostrovů, osídlených nespočetným lidem; a všechny jsem je vzal v držení pro Jejich Výsosti, dal to veřejně vyhlásit a vztyčil na ostrovech rozvinutou královskou vlajku, aniž se mi kdo zprotivil.*“⁸⁵ V *Deníku první cesty* jsou uvedeny další detaily této ceremonie. K podpoření oficiálního rázu tohoto aktu Kolumbus přítomné svědky vyzývá, „*aby přísežně dosvědčili a dotvrdili, že on první, jak tomu skutečně bylo, se ve jménu krále a královny, svých vládců, ujímá držení ostrova, učiniv při tom zadost všem požadovaným formalitám, jak je podrobněji vypovězeno v ověřených dokumentech, které na tom místě byly sepsány.*“⁸⁶

Právní formality a obřady, které v této době byly hluboce respektovány, jsou prováděny v zastoupení krále Kolumbem. O snaze učinit při aktu ustanovení panovníka a přivlastnění si území všem oficialitám a formalitám zadost výmluvně vypovídá rozvití vlajek se znakem královské korouhve a sepsání úřední listiny.⁸⁷

Na tomto místě je nutné zdůraznit fakt, že Evropané využili své tradiční intelektuální a organizační struktury (nevyjímaje administrativní řád a byrokratické vzorce již osvědčené v dřívějších vojenských, diplomatických a právních střetnutích v Evropě a Africe), osvojené v průběhu staletí. Tyto struktury značně ztěžovaly jasné pochopení radikální jinakosti amerických zemí i jejich obyvatel.⁸⁸

Kolumbus vykonává proces přivlastňování si území a jejich následné ovládnutí prostřednictvím třech řečových aktů: vyhlášením, svědectvím a záznamem. Akty jsou provedeny veřejně a jeho řeč musí být slyšena a chápána kompetentními a jmenovitými

⁸⁴ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 101–102.

⁸⁵ KOLUMBUS, Kryštof. List Santangelovi a Sanchezovi. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 72.

⁸⁶ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 102.

⁸⁷ Todorov podotýká, že tento čin nás důsledně poučuje o významu, jaký příkládá Kolumbus obřadům pojmenování (TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 38–39.)

⁸⁸ GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. s. 71–72.

jedinci; takovými, které je pak možno předvolat k dosvědčení všech skutečností o tom, že rozvinutí královské vlajky a provedení požadovaných formalit bylo řádně vykonáno v souladu s evropskými standardy.⁸⁹

Další zarážející zmínkou v Kolumbově výpovědi je – a podle Greenblatta jde přímo o „podivnou frázi“ – tvrzení, ve kterém prohlašuje, že se ostrova zmocnil, „*aniž se mi přitom kdo zprotivil*“.⁹⁰ Greenblatt tento dovětek interpretuje buď jako cynický výsměch, anebo jako skeptický žert. V prvním případě by se Kolumbus vysmíval tomu, že domorodci nemohou odporovat něčemu, čemu je jim úmyslně odepřeno porozumět, nebo jejich neschopnosti postavit se na odpor proti zabránění svých vlastních území, i kdyby prohlášením rozuměli. V druhém případě by se Kolumbus vysmíval beznadějně nevědomosti domorodců.⁹¹ V duchu Kolumbových spisů⁹² se však Greenblatt přiklání ke třetí, naprosto odlišné variantě. Absence odporu pro Kolumba znamená jediné: tito lidé si přejí převést práva na svá území a jejich vlastnictví Španělům, chtějí jimi být ovládáni. Takové přání musí být splněno, neboť v římském právu, konkrétně v justiniánském *Digestu* se píše, „*že osoba nabyla majetku krádeží, pokud získala vlastnictví bez vědomí toho, kdo, jak se obávala, by se postavila proti tomu, aby jej dostala (...) Ten, kdo získá vlastnictví s vědomím či souhlasem majitele oné věci, nikdy nenabývá majetku krádeží*“.⁹³ Zdá se, že Kolumbova domněnka skutečně pramení z tohoto základu.

Otázkou zůstává, jak je možné, že dobyvatelé mohli považovat za myslitelné podobný princip aplikovat v tomto konkrétním případě. Významnou roli zde zřejmě hrají nesouměřitelné postoje domorodců a Španělů. I přes to, že si odmyslíme nekompatibilitnost byrokratického systému založeného na legálním nároku a způsobu života, který neuvažuje o území jako o zcizitelném pozemku, zůstává propast mezi oběma stranami tak obrovská, že Kolumbovo prohlášení, že nenarazil na odpor, zní absurdně.⁹⁴

Kolumbův řečový akt vyhlášující objevení Nového světa je výpovědí hrubě nezdařenou v podstatě ve všech směrech Austinovy teorie (chybná evokace, chybná aplikace,

⁸⁹ GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. s. 74.

⁹⁰ GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. s. 72.

⁹¹ GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. s. 76.

⁹² Kolumbus se v textech takřka vůbec nejeví skepticky či cynicky. Lze proto předpokládat, že píše vážně a že vážně bere také fakt, že nenarazil na odpor. (GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. s. 76.)

⁹³ GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. s. 76–77.

⁹⁴ GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. s. 77.

chybné provedení).⁹⁵ Indiáni nemohou pochopit slova vyslovená v jiném jazyce, který nikdy předtím neslyšeli, natož je považovat za platný řečový akt, který jejich území převede do španělských rukou. Proč by měli Španělé pokládat za těchto okolností domorodce za schopné souhlasu či odporu? Todorovova odpověď při zkoumání tohoto problému by zřejmě spočívala v Kolumbově nadřazenosti nad Indiány. Kolumbův pocit nadřazenosti implikovala především ignorace kultury Indiánů a jejich vlastního jazyka. Greenblattova odpověď leží v extrémním formalismu Kolumbových řečových aktů. Kolumbus dodržuje formu a forma připouští možnost odporu. Absence formálních námitek je dostatečným stvrzením souhlasu. Tento princip pramení z lhostejnosti k vědomí druhého, neboť odpor proti prohlášení nemůže přijít od někoho, kdo nerozumí jazyku řečníka, potažmo od žádného z obyvatelů ostrova.

Todorovovy postřehy k tomuto okamžiku směřují pozornost k aktu pojmenování, neboli prohlášení, podle něhož jsou tyto země součástí španělského království. Podle něj tento čin, zvláště pak sepsání úřední listiny za přítomnosti svědků, upozorňuje na to, jak velký význam Kolumbus přikládal obřadům pojmenování. Vlastní jména jsou pro Kolumba zásadní. Postrádají význam a slouží pouze k denotaci, nikoliv k bezprostřední komunikaci mezi lidmi, obracejí se k přírodě (ke konkrétně označovanému), ne k lidem. Uniká mu tak vzájemná hodnota slov a lidská, konvenční povaha znaků.⁹⁶

Jak bylo zmíněno výše, Kolumbův akt zabírání ostrovů lze zkoumat prizmatem Austinovy teorie řečových aktů. Austin připouští, že se různé nezdary mohou překrývat a kombinovat, a právě toho se stáváme svědky, protože Kolumbus v této situaci porušuje několik podmínek nutných pro vytvoření zdařilého performativu. Nejvýraznějšího překračuje podmínku⁹⁷ A.2: *Jednotlivé osoby a okolnosti musí být v daném případě přiměřené tomu, aby konkrétní procedura, o níž má jít, mohla být uplatněna.*⁹⁸ Austinovou terminologií je tento typ nezdaru označován jako chybná aplikace. Není v kompetenci Indiánů tomuto řečovému aktu, kvůli aktuálně nepřekonatelné jazykové bariéře, jakkoliv vzdorovat, či s ním souhlasit. Byť Kolumbus pronesl správná slova, jež vkládají ostrovy do rukou španělských králů (jeho slova byla podpořena i notářem a sepsáním oficiální listiny, navíc aktu přihlíželi svědci), okolnosti, za kterých tato slova pronesl, myšleno na cizím území za přítomnosti původních obyvatelů,

⁹⁵ GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. s. 84.

⁹⁶ TODOROV, Tzvetan: *Dobytí Ameriky: problém druhého*. s. 39.

⁹⁷ Dle subjektivního soudu autorky.

⁹⁸ AUSTIN, John Langshaw. *Jak udělat něco slovy*. s. 31.

lze tvrdit „pravých vlastníků“ půdy, již nemají možnost se jakkoliv bránit, protože sami nemohou vědět, čeho se Kolumbus právě dopouští, jsou nepřiměřené.

Kolumbus ale porušuje i podmínku A.1: *Musí existovat přijatá konvenční procedura, která má určitý konvenční účinek – procedura zahrnující vypovídání určitých slov určitými osobami za určitých okolností.*⁹⁹ Problematika nepřiměřených okolností i osob byla vyložena výše, nicméně je potřeba zmínit, že ačkoliv konkrétní konvenční procedura mající účinek nabytí držav ostrovů španělskými vladaři pro Kolumba existuje, pro příjemce sdělení je taková procedura neznámá, ba dokonce pro Indiány taková konvenční procedura ani neexistuje, tedy ani nemá stejný účinek jako pro Kolumba. Tento nezdar proto, podle Austinovy klasifikace, spadá do kategorie chybné evokace a nedovolených aktů.

Kolumbův akt porušuje i skupinu pravidel B. Podmínku B.1, tedy to, že *procedura musí být všemi zúčastněnými provedena správně,*¹⁰⁰ Austin doplňuje otázkou, zda je nutný *consensus ad idem*, jsou-li ve hře dvě či více stran?¹⁰¹ I když jednoznačnou odpověď sám nepodává, nastává-li tato situace, měla by být z hlediska nezdaru hodnocena jako formální závada.¹⁰² V případě této konkrétní situace je zřejmé, že Indiáni nemohli správně porozumět, potažmo ani správně provést akt přijetí procedury, kterou Španělé učinili vyslovením prohlášení o oficiálním zmocnění se ostrovů.

Neúplnost aktu, neboli další ze symptomů nezdařilého řečového aktu, jež se vztahuje k podmínce B.2 (*procedura musí být všemi zúčastněnými provedena úplně*¹⁰³), nastává i v případě, je-li akt jednostranný.¹⁰⁴ Tento problém skutečně nastává, jak je očividné z výše uvedeného výkladu, proto Kolumbus se dopouští závady neúplnosti.

3.8 O gestech a jejich interpretaci

Ke Kolumbově intepretaci rozprav s Indiány prostřednictvím posunků je třeba zaujmout skeptický postoj. I při pantomimě je nutné stavět na sdílené řeči posunků, jež nahrazují mluvený jazyk.¹⁰⁵ Rovněž je nutno mít na paměti Kolumbův zvyk hledat za vším, co se mu jeví, principy staré, postavené na předchozích zkušenostech a vlastních

⁹⁹ AUSTIN, John Langshaw. *Jak udělat něco slovy*. s. 31.

¹⁰⁰ AUSTIN, John Langshaw. *Jak udělat něco slovy*. s. 31.

¹⁰¹ Aby byla smlouva či dohoda považována za legitimně akceptovatelnou, je nutné, aby mezi uzavírajícími stranami (osobami či skupinami osob) panovala shodné vědomí o přesném významu smlouvy (*Consensus ad idem*. In: Cambridge Dictionaries Online. [on-line]).

¹⁰² AUSTIN, John Langshaw. *Jak udělat něco slovy*. s. 50.

¹⁰³ AUSTIN, John Langshaw. *Jak udělat něco slovy*. s. 31.

¹⁰⁴ AUSTIN, John Langshaw. *Jak udělat něco slovy*. s. 51.

¹⁰⁵ GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. s. 111.

přesvědčení. Za demonstraci takových případů lze považovat Kolumbovy poznatky o kanibalech¹⁰⁶, získané interpretací gest domorodců z ostrova Guanahaní. Jednu z prvních informací o údajných lidojedech žijících na ostrově Bohio uvádí v záznamech ze 4. listopadu:

„Z jejich posuňků vyrozuměl ještě více: že jsou tam veliké lodi a mnoho zboží, a to vše na jihovýchodě. Vyrozuměl také, že daleko odtud žijí lidé, kteří mají jen jedno oko, jiní zase mají psí tlamy a pojídají prý lidi. Když někoho zajmou, uříznou mu hlavu a přirozenost a pijí jeho krev.“¹⁰⁷

Samotný výklad posuňků Indiánů může být mylný. Představíme-li si situaci, která Kolumbovu výkladu předcházela, tedy pantomimické znázornění běsnění lidojedských Indiánů, které mohlo být v duchu znázornění krutosti nadsazeno, je patrné, že jeho interpretace mohla být jednou z mnoha. Proto samotné tvrzení, že tito lidé skutečně pojídají lidské maso, může být nepřesné. To ale Kolumbovi nezabrání v dalším vyhodnocování situace:

„Všichni lidé, které admirál až do toho dne našel, mají podle jeho slov převeliký strach z těch Canibů nebo Canimů, jimiž je prý obydlen ten ostrov Bohio. Admirál se domnívá, že je to asi ostrov velice veliký; podle jeho mínění jeho obyvatelé napadají Indiány, kteří jsou velice zbabělí a zbraní neznalí, a odvádějí je z jejich zemí a obydlí do zajetí. Admirál soudil, že z té příčiny se na Guanahaní Indiáni neusazují na mořském pobřeží; jejich země totiž sousedí s ostrovem Bohio. Práví, že když Indiáni, které vezl s sebou, viděli, jak zamířil k tomu ostrovu, dočista oněměli hrůzou; měli strach, že Kanibalové je snědí a admirálovi se nepodařilo jim to vymluvit. Říkali, že Kanibalové mají jen jedno oko a psí hlavu. Admirál myslel, že Indiáni lhou; domníval se, že ti, kdož je odvádějí do zajetí, přicházejí asi z panství Velikého Chána.“¹⁰⁸

Kolumbus, zatvrzele odmítaje jinakost obou jazyků, uplatňuje princip analogie a trvá na tom, že v řeči Indiánů občas zaslechne známé slovo. Když proto Indiáni pronesou slovo „Cariba“, Kolumbus (v domnění, že Indiáni vyslovují špatně) vyrozumí Caniba, tedy chánovi lidé. Rovněž na základě principu analogie vyvodí, že podle Indiánů mají tito lidé psí hlavy (ze španělského can, pes) a těmi je požírají.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Slovo „kanibalové“ se v denících vyskytuje v rozmanitých podobách: Kanibalové, Kanibové či Karibové.

¹⁰⁷ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 128.

¹⁰⁸ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 144–145.

¹⁰⁹ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 41.

Kolumbův odhad, že Indiáni lžou, pramení v první řadě ze špatné interpretace slova Cariba (Caniba), v řadě druhé z admirálova přesvědčení, že se nachází nedaleko čínské pevniny a kanibaly sám považuje za poddané Velikého Chána, jinými slovy řečeno za lid žijící na pevnině, zatímco Indiáni hovoří o ostrově. K utvrzení přesvědčení, že se ocitá v blízkosti Číny, mu pravděpodobně dopomohl jihovýchodní směr, kterým v předchozí citaci obyvatelé ostrova Gunahaní ukazovali.

„Proto opakuji to, co jsem již několikrát říkal,“ praví admirál, „že totiž Kanibalové jsou bezpochyby poddaní Velikého Chána, který asi přebývá někde na blízku. Ten má zajisté lodi a jeho lidé napadají Indiány a odvádějí je do zajetí. A kdy se pak zajatci nevracejí, soudí jejich krajané, že Kanibalové je snědli.“¹¹⁰

Kolumbus se vydává objevit známý svět, o kterém v minulosti četl v dílech Marka Pola a Mandevilla.¹¹¹ I proto je čínská civilizace pro Kolumba vyspělejší než jejich domnělí ostrovní sousedé, samotní Indiáni. Ve víře blízkosti zemí Velikého Chána tudíž hovoří o Kanibalech jako o jeho lidu.

„Admirál poznamenal, že podle jeho soudu na tom něco je. Jsou-li však ozbrojeni, budou to jistě lidé rozumní. Domnívá se, že Kanibalové snad nějaké Indiány zajali, a když se ti pak nevrátili, říkají jejich krajané, že je Kanibalové snědli. Vždyť když někteří Indiáni spatřili poprvé křesťany a admirála, soudili o nich totéž, co o Kanibalech.“¹¹²

„Žijí na něm lidé, z nichž podle jeho slov obyvatelé Kuby neboli Juany a všech ostatních ostrovů mají veliký strach, poněvadž prý pojídají lidské maso. A Indiáni mu pomocí posušek vyprávěli ještě jiné podivuhodné věci. Admirál říká, že jim nevěřil. Soudil, že obyvatelé ostrova Bohio jsou chytřejší a důmyslnější, a proto snadno zajímají ostatní Indiány, kteří jsou velice bázlivi.“¹¹³

Na uvedených úryvcích z *Deníku první cesty* je zřejmé, že Kolumbus svou interpretaci zakládá na předem známých premisách. Japonsko se nalézá nedaleko odsud a Kanibalové, jakožto znalci a držitelé zbraní jsou chytřejší a důmyslnější než Indiáni, proto jde o lid Velikého Chána, o němž čítával ve spisech mořeplavců.

Ve *Vylíčení třetí cesty* však Las Casas poznamenává následující:

¹¹⁰ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 161.

¹¹¹ GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. s. 109.

¹¹² KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 141.

¹¹³ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 154.

„Indiáni říkali – pokud ovšem bylo možno rozumět jejich posuňkům – , že v těch končinách je několik ostrovů, kde je hojnost zlata, ale žijí prý na nich kanibalové. Admirál při této příležitosti poznamenal, že slovo kanibalové pro tamější Indiány znamenalo totéž co nepřátelé; možná prý také nechťeli, aby tam křesťané odešli, protože si přáli, aby zůstali u nich po celý život.“¹¹⁴

Kolumbus ani nepřipouští své možné selhání, když si posunky Indiánů, kterými skutečně mohli mínit to, že obyvatelé ostrova jsou jejich nepřátelé, opakovaně vykládal slovem „kanibal“. Jak podotýká Svet v komentářích k *Deníku z první cesty*, verze o Kanibalech pojídajících lidské maso vznikla na základě těchto nesprávně pochopených posunků Indiánů, které Kolumbus zajal na ostrově Guanahaní.¹¹⁵ Následky, které s sebou tento komunikační kolaps přinesl, byly nedozírné. Cílem této práce není soudit, zda se na ostrově Haití skutečně lidojedi ocitali, jelikož sám Kolumbus o tomto svědectví nepodává příliš jisté zprávy. Nicméně fakt, že důsledky tohoto pochybení pravděpodobně vedly k prvním nájezdům kolonistů, kteří pod rouškou boje s „nelidskými mravy“ zotročovali a zabíjeli obyvatele nejen Malých a Velkých Antil a Bahamských ostrovů, je nepopiratelný.

Bude-li tato situace analyzována Griceovou teorií významu mluvčího, bude komunikační selhání nalezeno především v nerozpoznání záměru mluvčího u adresáta promluvy. Z pohledu této teorie byly podmínky významu mluvčího splněny – Indiáni promluvou *p* (*p*: na ostrově Bohio žijí nepřátelé) zamýšleli vyvolat u Španělů stejné přesvědčení, že *p*; rovněž zamýšleli, aby byl jejich záměr rozpoznán – ačkoliv je nutné připustit, že pro způsob, jakým promluvu předvedli, neexistovala pouze jediná možná interpretace –, avšak Španělé nerozpoznali jejich záměr, což v kombinaci s mylnou interpretací slova *Cariba* vedlo k nesprávnému výkladu promluvy *p*.

Další případ nezdárné mimoslovní komunikace mezi Španěly a Indiány nabízí záznam z 3. prosince 1492: *„Než se námořníci vrátili, shromáždili se na blízku četní Indiáni a přišli až k člunům, do nichž už admirál i se svými lidmi nasedl. Jeden z nich vkročil do řeky, přiblížil se až k zádi člunu a proslovil dlouhou řeč, které admirál nerozuměl. Ostatní Indiáni chvílemi zvedali ruce k nebesům a hlasitě křičeli. Admirál myslel, že ho ujišťují o svých mírumilovných úmyslech a že mu vyjadřují radost z toho příchodu. Všiml si však, že Indián,*

¹¹⁴ LAS CASAS, Bartolomé de. Vylíčení třetí cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 469.

¹¹⁵ SVET, J. M. Komentáře k „Deníku první cesty“. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 252.

kterého měl s sebou, mění v obličejí barvu. Je žlutý jako vosk a celý se chvěje. Přitom posuňky naznačoval admirálovi, aby ihned opustil tu řeku, že je tamější Indiáni chtějí zabít.

Ten Indián potom přistoupil k jednomu křesťanu, jenž byl vyzbrojen kuší, a tu ukázal davu, shromážděnému na břehu. Podle mínění admirálova jim říkal, že křesťané všechny zabijí, poněvadž ta kuše střílí daleko a usmrcuje. Potom uchopil meč, vytasil jej z pochvy a ukázal jim ho, a opakoval totéž, co říkal o kuši.

*Když to Indiáni slyšeli, dali se na útěk. Admirálův Indián se však stále ještě chvěl jako osika ze zbabělosti a z malého ducha, ač to byl člověk urostlý a silný.*¹¹⁶

Kolumbus, opět promítaje své tužby do interpretace, nejdříve mylně rozklíčoval gesta Indiánů, a to přesně opačným způsobem (domníval se, že jsou z příchodu Španělů nadšeni, ačkoliv na ně ve skutečnosti chtěli zaútočit), a své pochybení rozpoznal až z průvodních fyziologických reakcí zajatého Indiána (na rozdíl od gest nejsou tyto fyziologické projevy podmíněné kulturou, proto byly pro Kolumba neomylným a zřetelným znamením chybné interpretace) a jím poskytnutých posunků. Tento a další komunikační neúspěch, jenž bude následovat vzápětí, jsou následkem neznalosti jazyka a obyčejů Indiánů, které pramení z nerespektování jinakosti druhého.¹¹⁷

Další z problémových momentů vzniklých v důsledku chybné interpretace gest popisuje Bartolomé de Las Casas při líčení třetí Kolumbovy plavby. 2. srpna 1498 se posádka karavel vyloďuje za účelem odpočinku na Písčitém mysu, západnímu výběžku Trinidadu. V záznamech se uvádí, že se k posádce přiblížilo zhruba pětadvacet Indiánů na kánoi. Když domorodci cizince spatřili, přestali veslovat a dlouho a hlasitě na ně volali. Admirál se, v přesvědčení podpořeném předešlými setkáními s Indiány, domníval, že se jich ptají, kdo jsou. Veden předchozími zkušenostmi jim Kolumbus a jeho muži odpověděli tak, „že jim místo slov ukázali několik mosazných misek a jiných předmětů, aby je přilákali blíže k lodi; a kromě toho je vábili i pohyby a posuňky. Indiáni připluli trochu blíže, ale hned na to se zase od lodi ustrašeně vzdalovali. Když stále nechtěli přirazit k lodi, dal admirál vynést na zadní můstek bubínek a přikázal několika mladíkům, aby tančili, protože doufal, že Indiánům se to zalíbí. Oni to však tak nechápali: naopak, jakmile začalo to bubnování a tanec, považovali to za znamení váleční a za výzvu k boji. Proto ihned všichni pustili vesla, chopili se svých luků

¹¹⁶ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 151–152.

¹¹⁷ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 42–44.

*a šípů, každý si navlekl štít a hned na to zasypali lodi pořádnou spršku střel.*¹¹⁸ Jak Las Casas dále píše, Kolumbus vydává rozkaz k zastavení veselí a dává vystřelit ze dvou kuší, aby Indiány zastrašil. Jak se dozvídáme dále v textu, vícekrát admirál ani jeho posádka tyto Indiány spatřil.¹¹⁹ Tanec, který pro Kolumba znamenal záruku míru, veselí a fiesty, byl pro domorodce Trinidadu evidentně jednoznačným vyhlášením války. Jak bylo zmíněno v metodologické části této práce, široká skupina gest je podmíněna kulturou, a do této skupiny gesta, jimiž Španělé lákají Indiány blíže ke svým lodím, očividně spadají. Gesta měla pro oba účastníky komunikace naprosto odlišné významy.

V *Cestách Kryštofa Kolumba* se ale setkáme i s několika momenty, které dokazují, že porozumění významu sdělovaného prostřednictvím gest a posunků je možné i přes hlubokou kulturní propast mezi účastníky komunikace. Tezi lze podpořit následujícími příklady.

Bartolomé de Las Casas ve *Vylíčení druhé cesty* zmiňuje konverzaci Kolumba s domorodými ženami ostrova Guadalupe: „*Admirál se jich posuňky vyptával na ostrov Espaňolu, kterou Indiáni nazývají Haití... Ukázaly směrem k západu; a ačkoliv admirál podle mapy, pořízené při první plavbě znal polohu Espaňoly a mohl plout přímo k ní, potěšilo ho, kdy mu Indiánky ukázaly končinu, kde i on sám ten ostrov měl zakreslen.*“¹²⁰ Komunikace v tomto konkrétním případě dopadla úspěšně. Kolumbus se dotazuje na polohu daného ostrova, Indiánky jeho otázku pochopí a posunky, které korespondují s admirálovými záznamy, mu dají najevo, kde se dané místo nachází. Situace podobného typu přichází i při třetí výpravě: „*Admirál se ptal Indiánů, kde ty perly nacházejí nebo loví, a ti mu ukázali perlorodky a odpověděli mu zcela srozumitelnými posuňky, že perly se rodí a loví na západ od toho ostrova, to jest u Lasturového mysu, který je výběžkem Parie, pevné země, již admirál považoval za ostrov. A říkali mu pravdu, poněvadž pětadvacet nebo třicet leguí odtud na západ je ostrov, kde skutečně lovili perly.*“¹²¹ I v tomto konkrétním případě lze výsledek konverzace považovat za úspěšný. Dobyvatelé verifikovali gesty vyrozuměné tvrzení o výskytu perel tím, že je v daných končinách skutečně našli. Ačkoliv je pro nás dnes, stejně, jako tehdy oběma účastníkům konverzace, zcela nepřístupné a neověřitelné, zda si Indiáni a Španělé skutečně porozuměli, či zda šlo o šťastný sled náhod. Tento případ obsahuje jistou

¹¹⁸ LAS CASAS, Bartolomé de. Vylíčení druhé cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 462–463.

¹¹⁹ LAS CASAS, Bartolomé de. Vylíčení druhé cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 463.

¹²⁰ LAS CASAS, Bartolomé de. Vylíčení druhé cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 355.

¹²¹ LAS CASAS, Bartolomé de. Vylíčení druhé cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 470.

analogii s Quinovým problémem o nevynevitelnosti reference a neurčitosti překladu, jenž demonstroval na známém myšlenkovém experimentu se slovem „Gavagai“.

3.9 O směnném obchodu

Mnohé komunikační problémy mezi Španěly a Indiány, které Kolumbovy deníky při bližším zkoumání popisují, dávají vzniku zcela jednoduché, leč zásadní otázce: jak je možné, aby jeden reprezentační systém (zahrnující především tři způsoby komunikace – nemá gesta, výměnu hmotných věcí a jazyk) navázal styky se systémem odlišným? Jaký by měl být postup při navazování prvotního dialogu? Greenblatt se domnívá, že je třeba dát nejdříve přednost zdvořilému nabízení hmotných předmětů před řečí mimiky a gest, neboť ani jeden z účastníků není způsobilý k tomu, aby byl schopen spolehlivě pochopit signály toho druhého. Od směnného obchodování a vzájemného obdarování se pak lze snáze dostat k porozumění jazyku.¹²²

V duchu této teorie jsme skutečně svědky mnohých výměnných obchodů, které byly nejen pro navázání prvního styku s Indiány zásadní. Za všechny budou předloženy dva případy týkající se směny, oba popisuje Kolumbus v *Deníku první cesty*:

„Přinášeli na výměnu oštěpy a přadena bavlny a směňovali to s námořníky za střepiny skla z rozbitých šálků a za úlomky hliněných nádob.“¹²³

„Zatím co admirál s námi hovořil, připlula kanoe z jiné osady. Indiáni, kteří v ní pluli, přinášeli několik kousků zlata a chtěli je směnit za jedinou rolničku.“¹²⁴

Tyto ukázky naznačují, že dobyvatelé s domorodci směňovali mnohem hodnotnější zboží za obyčejné sklo či jiné bezcenné předměty. Pro Kolumba je taková velkorysost podivuhodná; zdá se mu, že občas hraničí s hloupostí. Kolumbus stále nechápe, stejně, jako v případě jazyků, že hodnoty jsou věcí konvence, a že zlato samo o sobě není o nic vzácnější než sklo, neboť jeho hodnota je dána evropským systémem směny.¹²⁵

Směnný obchod ale slouží i k provedení mnohem obtížnějších komunikačních strategií. Následující ukázka je důkazem, že darování předmětů nesloužilo jen k započetí konverzace. Mnohdy bylo prvním krokem k manipulativní komunikaci s Indiány. Píše se neděle 14. října 1492 a ke Kolumbově lodi se blíží Indián v člunu vezoucí přadena bavlny, jež

¹²² GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. s. 113.

¹²³ KOLUMBUS, Kryštof. *Deník první cesty*. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 118.

¹²⁴ KOLUMBUS, Kryštof. *Deník první cesty*. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 187.

¹²⁵ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 41.

chce směnit. Španělé jej zajmou a Kolumbus mu daruje červenou čepičku, rolničky a několik šňůrek perliček ze zeleného skla. Poté jej pošle zpět na břeh:

„Pozoroval jsem pak, jak přirazil k břehu člunek toho muže, kterému jsem daroval uvedené věci, aniž jsem od něj přijal přadeno bavlny, ač mi je chtěl dát. Všichni ostatní se shlukli kolem něho a on jim o nás vyprávěl hotové divy; zejména je ujistil, že jsme lidé dobří. Ten druhý, který uprchl (téhož dne z admirálovy lodi unikl jeden ze zajatých Indiánů z ostrova San Salvador – pozn. autorky), podle jeho mínění asi něco provedl, proto jsme ho jali. Právě k tomu cíli jsem ho obdaroval a pak propustil; a proto jsem mu daroval řečené věci, aby na nás takto pohlíželi a nechovali se nepřátelsky, až sem Vaše Výsosti pošlou další výpravu.“¹²⁶

Greenblatt se domnívá, že v tomto případě jde o jakousi fantasijsní představu o rafinované improvizaci.¹²⁷ Jak může Kolumbus vědět, co si onen muž myslí o Španělech či o uprchlém zajatci? Tato situace poukazuje na to, že Kolumbus při rozdávání darů uvažuje nejen v souvislosti s politikou obracení domorodců na víru, ale i v souvislosti s politikou velmoci. Doufá v to, že vyprávění uprchlého zajatce o tom, že byl násilím zajat a odveden, bude považováno za lež. Mimo to Kolumbus využívá směnný obchod jako strategii úmyslného podvodu, oportunistického zkreslení nepohodlné a potenciálně rušivé skutečnosti, že Španělé unášejí domorodce, aby jim sloužili jako tlumočníci.¹²⁸

Shrnutí

V Kolumbovi spočívá pramálo z autority moderního empirika. Rozhodující slovo pro něj má vždy argument autority, ne vlastní zkušenosti. Už dopředu ví, s čím se setká; konkrétní zkušenost má jenom ilustrovat osvojenou pravdu, nemá být zkoumána podle předem stanovených pravidel s cílem odkrýt pravdu. Konkrétní zkušenost vždy interpretuje systémem účelové strategie - ta nespočívá v hledání pravdy, nýbrž v nalézání důkazů na podporu pravdy předem známé.¹²⁹ Důkaz toho jsou například Kolumbovy teorie o ostrově Kuba. Tento typ interpretace a smýšlení, založený na předvídání a autoritě není v ničem moderní. Při vyhodnocování Kolumbova jednání se ocitáme na hraně paradoxu, protože ačkoliv objevením Ameriky Kolumbus odstartoval moderní éru, sám do ní nepatří.¹³⁰

¹²⁶ KOLUMBUS, Kryštof. Deník první cesty. In: *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. s. 107- 108.

¹²⁷ GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. s. 129.

¹²⁸ GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. s. 130.

¹²⁹ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 26–29.

¹³⁰ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 21–21 .

Typické pro Kolumba je, že projevoval větší všímavost pozorování a zkoumání přírody, což pramenilo z předpokladu, že objevil z bible známý pozemský ráj, než porozumění domorodcům. To bylo příčinou většiny komunikačních selhání, kterých se při objevování Nového světa dopustil. Indiány vnímal více jako součást krajiny, než jako partnery k dialogu. Z počátku nepřipouštěl ani existenci vlastního jazyka Indiánů a význam slov, která zaslechl, odhadoval buď na základě jisté analogie (Caniba: can = pes, proto jsou canibové lidé s psí hlavou), nebo na základě pozorování dalších okolností, nicméně i v tomto případě často docházelo k selhání (význam slova kasik, v řeči Indiánů náčelník, odpovídal pro Kolumba významu slova vladař). Když uznal existenci jazyka Indiánů, rozhodl se naučit několik z nich španělštině, neboť učit se jejich jazyku by znamenalo dostávat se do podřadného postavení, což by z hlediska Kolumbova pocitu nadřazenosti bylo nepřijatelné.

4. Hernán Cortés

Stěžejním zdrojem ukázek komunikačních nezdarů, které nastaly při dobývání Latinské Ameriky Španěly v čele s Hernánem Cortésem, a strategií, jež byly v této době dobyvateli využívány, bude dílo *Pravdivá historie dobývání Mexika*, jehož autorem je Bernal Díaz del Castillo. Kniha *Pravdivá historie dobývání Mexika* primárně sleduje činy Hernána Cortése, nicméně její autor ve stručnosti popisuje i plavby, které samotnému dobývání Mexika Cortésem předcházely. Jedná se o dvě výpravy; první se konala pod vedením Francisca de Córdoby, kapitánem druhé plavby se stal Juan de Grijalva. I v záznamech z těchto plaveb se vyskytne několik okamžiků, které popisují obtížnou komunikaci mezi domorodci a dobyvateli, proto bude i jim věnována pozornost, byť podstatně menší, než tomu bude u cest Hernána Cortése.

Hlavní intencí plaveb vedených Franciscem de Córdobou a Juanem de Grijalvou je získání zlata. V jejich popisech nelze vystopovat zájem či jakoukoliv snahu o poznání domorodců.¹³¹ Naproti tomu Cortésův zájem o získání zlata je minimální. Primárním cílem při dosažení břehů je získání informací. Cortés si uvědomuje, že k tomu, aby je zajistil, je třeba najít způsob, jak s domorodci komunikovat. Proto jedním z prvních činů, který ve Střední Americe podnikne, bude pokus o hledání vhodného tlumočnicka.

Následující kapitola bude sledovat nejen Cortésovu cestu za takovým tlumočnickem, ale i problémy, které jeho hledání provázely, a nastíní jeho důležitost při dobývání Mexika.

4.1 Plavba Francisca de Córdoby

První manifestací komunikačního nezdaru je situace, jež se udála při plavbě Francisca de Córdoby. Tento nezdar bude dále zkoumán prizmatem Austinovy teorie řečových aktů. Posádka, již byl Díaz del Castillo součástí, tehdy neměla k dispozici tlumočnicka, proto byla odkázána na posunky a komunikaci bez porozumění jazyku.

Na mysu Cotoche¹³² zvali Indiáni, včetně kasika, Španěly do svých domů s až přílišnou horlivostí, proto kapitán pojal podezření: „*Když kasik viděl, že jsme na pevnině, ale nejdeme do jeho obce, zase posunky kapitána zval, abychom s ním šli do jejich domů, a dával najevo úmysly tak mírumilovné, že když se kapitán poradil s ostatními, všichni vojáci se dohodli, že půjdeme, zabezpečeni co možná nejlíp zbraněmi. Vzali jsme patnáct kuší a deset*

¹³¹ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. s. 118.

¹³² Zajímavý je i původ názvu mysu Cotoche: když Španělé objevili tento mys, setkali se zde Indiány, již je slovy: „*Cones cotoche, cones cotoche!*“ zvali do jejich příbytků. *Cones cotoche* podle Díaze del Castilly znamená: Pojďte do mých domů!; otázkou zůstává, do jaké míry se na Castillův překlad lze spolehnout.)

pušek a vyšli jsme, kudy šel kasik s mnoha dalšími Indiány, kteří ho doprovázeli.“¹³³ Vzápětí se kapitánovo podezření potvrdilo: „A když jsme šli kolem hustého lesa, začal kasik volat, aby na nás vyrazily škadrony bojovných Indiánů, které měl v záloze a které náš měly pobít; na jeho slova ty škadrony velice zuřivě a hbitě přiběhly a začaly na nás střílet šípy.“¹³⁴ Španělé, kteří byli taktiky boje znalí a zbraněmi vybaveni, Indiány brzy zahnali na útěk.

Indiáni Španěly zvou do svých domovů, dávají najevo mírumilovné úmysly jen proto, aby je vylákali na pevninu a poté napadli a pobili. Tato situace je z hlediska teorie řečových aktů případem porušení skupiny pravidel (Γ):

(Γ.1) *Kde tato procedura – jak tomu často bývá – má být použita lidmi, kteří mají určité myšlenky či určité city, nebo jako základ určitého následného chování některého z účastníků, pak osoba, která se na ní podílí (a takto se dovolává), musí ony myšlenky a cit skutečně mít, a účastníci musí mít záměr tak a tak se chovat, a dále*¹³⁵

(Γ.2) *skutečně se takto chovat musí.*¹³⁶

Důležitým bodem prvního z pravidel je, že účastníci musejí mít *záměr se tak a tak chovat*. Indiány reprodukováný *záměr* nespočíval ve skutečnosti v pohoštění Španělů. Důvod, který je k tomuto jednání vedl, byl zcela jiný. Indiáni rovněž tím, že jejich jednání nekorespondovalo s vyřčeným *záměrem*, porušili pravidlo druhé. Porušením obou pravidel se podle Austinovy teorie Indiáni dopouštějí selhání typu *zneužití* – performativní výpovědní akt je vykonán, ale čistě vnějškově; je nezdařený, protože příslušný úkon je pouze zamýšlený. Překročením prvního pravidla provádějí v Austinově terminologii *neupřímný akt*.

4.2 O názvu poloostrova Yucatán

Komunikační selhání lze najít i v pátrání po původu jména poloostrova Yucatán, jež mu bylo uděleno Španěly. O původu jeho vzniku lze dohledat přinejmenším dvě legendy. Todorov¹³⁷ a Greenblatt¹³⁸ shodně odkazují na anekdotu Antonia de Ciudad Real z roku 1588:

„Když Španělé objevili tuto zemi, jejich admirál se Indiánů zeptal, jak se nazývá. Ti mu ale nerozuměli, a tak řekli: „uic athen“, což znamená „co říkáš?“ nebo „co povídáš, že ti nerozumíme?“ a tak Španělé rozhodli, že se území bude nazývat Yucatán.“¹³⁹

¹³³ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 28.

¹³⁴ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 28.

¹³⁵ AUSTIN, John Langshaw. *Jak udělat něco slovy.* s. 31.

¹³⁶ AUSTIN, John Langshaw. *Jak udělat něco slovy.* s. 31.

¹³⁷ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého.* s. 118.

¹³⁸ GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa.* s. 126.

¹³⁹ CLANDINNEN, Inga. *Ambivalent Conquests: Maya and Spaniard in Yucatan, 1517-1570.* [on-line].

V komparaci s tím lze uvést verzi Díaze del Castilly, kterou popisuje v záznamech o plavbě vedené Franciscem de Córdobou. Podle jeho líčení se Diego Velázquez, první guvernér Kuby, zeptal Indiánů Julanilly a Melchoreji, zajatých na mysu Cotoche, kteří sloužili jako první tlumočníci, neboť po nějaký čas žili v zajetí mezi Španěly a osvojili si tak částečně španělštinu, „*zda jsou v jejich zemi zlaté doly, a oni mu dali posunky na srozuměnou, že ano. Ukázali jim zlato v prášku a oni řekli, že ho je v jejich zemi hodně; a to neřekli pravdu, neboť na mysu Cotoche ani na celém Yucatánu žádné zlaté ani stříbrné doly nejsou. Podobně jim ukázali kupy rostlin, z jejichž kořenů se dá dělat chléb kasava, na ostrově Kuba zvaná juka, a Indiáni řekli, že ty rostliny jsou i v jejich zemi, a půdu, na které je pěstují, nazvali „tlati“; takže „yuca“ ve spojení s „tlati“ dává Yucatán, a Španělé, kteří tehdy byli s Velázquezem a mluvili s těmi dvěma Indiány, pravili: „Pane, tihle Indiáni říkají, že se jejich země nazývá Yucatán.“ A při tom jméně zůstalo, ačkoliv se ta země v jazyce Indiánů tak nejmenuje.*¹⁴⁰

Ať mylnou představu o názvu zapříčinila ta či ona interpretace indiánské promluvy, princip je stejný. Nedorozumění je způsobeno ignorací jinakosti jazyka druhého. Ve většině raných líčení evropských objevitelských cest slouží zápis jazyka domorodců jen k tomu, aby byla zaznamenána kulturní odlišnost. Evropané se nepokoušejí prolomit jazykovou bariéru tím, že by se jejich jazyku učili. Kromě faktu zmíněného výše, že učením se jazyku by se kolonizátoři dostávali do podřadného postavení, jim neporozumění Indiánům dodávalo jistou volnost v dodávání významu k chování jiného.¹⁴¹

V tomto krátkém úryvku lze nalézt i další komunikační problém. Když se Španělé Indiánů ptají, zda se na daném území nachází zlato, dobyvatelé interpretují posunky domorodců jako souhlasné, ačkoliv jsou přesvědčeni, že tomu tak není. Lze jen těžko soudit, kde ke komunikačnímu selhání došlo: interpretovali Španělé posunky mylně, či snad Indiáni ví, že se na Yucatánu a mysu Cotoche drahé kovy skutečně nalézají, ale dobyvatelé jejich naleziště dosud neobjevili, nebo interpretace proběhla úspěšně a Indiáni Evropanům skutečně lhali?

4.3 Plavba Juana de Grijalvy: o přejmenování

Další výrazné komunikační momenty nastávají v případě vlastních jmen. Příkladem bude následující ukázka, zaznamenaná při plavbě, kterou vedl Juan de Grijalva. V aktu přejmenování nově objevených území je zřejmá jistá analogie s počínáním Kolumbovým. Ten

¹⁴⁰ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 39–40.

¹⁴¹ GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa.* s. 126.

– na rozdíl od dobyvatelů Cortésovy éry, jejichž hlavní strategie volby nového názvu byly nejčastěji založeny buď na základě slov zaslechnutých od Indiánů, nebo podle jména jejich španělského objevitele, případně kombinací nejen těchto faktorů (viz níže) – sice jména volil především na základě odkazů na božstva či královskou rodinu, avšak podobnost lze najít v ignoraci původních indiánských pojmenování. Příkladem může být vylodění posádky v údolí u řeky Tabasco.

„Tu řeku nazývají Tabasco čili Tabaskova, protože kasik té vsi se jmenuje Tabasco; jelikož jsme ji objevili na této cestě a objevitelem byl Juan de Grijalva, nazývá se teď Grijalvova a tak je to uvedeno na námořních mapách.“¹⁴²

Španělé nehledí na původní indiánský název a dávají oblasti jméno nové, které následně zavedou do všech záznamů. Demonstrací téhož je i následující situace. Část posádky se na jednom z mexických ostrovů stane svědkem rituálního obětování dvou indiánských chlapců. Na tomto ostrově žili domorodci, kterým ani yucatánští Indiáni nerozuměli:

„Generál se zeptal Indiána Franciska [...], proč to dělají; domlouval se s ním napůl posunky, protože v té době, jak jsem už pověděl dříve, jsme neměli žádného tlumočnicka, neboť Julianillo a Melchorejo mexickému jazyku nerozuměli. A ten Indián Francisco odpověděl, že ony chlapce rozkázali obětovat ti z Ulúy; protože měl těžkopádný jazyk, říkal jen: „Ulúa, Ulúa,“; a protože náš kapitán byl přítomen a jmenoval se Juan a bylo to v červnu na den svatého Jana, dali jsme tomu ostrůvku jméno San Juan de Ulúa.“¹⁴³

Z citace je zřejmé, ostrov San Juan de Ulúa získal jméno kombinací několika strategií: oslavou významného dne, na počest přítomného kapitána a doplněn je slovem, které Španělé uslyšeli od domorodce.

Na témže místě se stáváme svědky španělské obratnosti v otázkách taktiky dobývání území. Aby Španělé získali loajálnost původních obyvatel, buď s městy a vesnicemi uzavírají mír, nebo si jejich oddanost zajistí vojenskou silou. Na ostrově San Juan de Ulúa se jim s domorodci podařilo vyjednat příměří. Na znamení míru proběhla směna – kapitán Juan de Grijalva po indiánských poslech předal tamním kasikům několik šňůr perel, a ti mu druhý den přinesli jídlo, koření a malé množství zlata: *„a řekli, že to máme přijmout v dobré vůli a*

¹⁴² DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 49.

¹⁴³ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 55.

že více zlata nám dát nemohou, ale dál na západ že je ho hodně; a říkali „Culhua, Culhua“ a „Mexiko, Mexiko“ jenomže jsme nevěděli, co je Culhua ani co je Mexiko.“¹⁴⁴

O několik měsíců později, zde již při plavbě s kapitánem Hernánem Cortésem, zmiňuje Díaz del Castillo, že při obchůzkách a hledání potravy odešel jeden z členů posádky, Pedro de Alvarado, *„do několika malých vsí, které byly podřízeny jiné vsi, jménem Cotaxtla, a v kterých se mluvilo jazykem culhua; toto jméno Culhua znamená v oné zemi asi tolik, jako kdyby řekli „Římané“ nebo „spojenci“: celý ten národ patří ke straně Mexika a Montezumy a v celé této zemi, když se řeklo Culhua, znamenalo to vazaly a poddané Mexika.*“¹⁴⁵

Ačkoliv není zachycen proces toho, jak Španělé přesně dospěli k překladu slova „culhua“ a nemůžeme proto nikterak posoudit jeho přesnost a správnost, lze poukázat na poměrně zajímavý jev. Španělé zaslechnou a zapamatují si slovo, jehož význam neznají, a o mnoho týdnů později se vrátí s jeho, byť nejednoznačným, vysvětlením. Na tomto místě se stáváme svědky toho, že se indiánský jazyk pro Španěly stává důležitým z hlediska získávání informací o uspořádání místních poměrů.

4.4 Cesta Hernána Cortése: hledání ideálního tlumočnicka

Intence Hernána Cortése při dobývání Mexika nespočívala primárně v honbě za zlatem. Dobývání bylo motivováno cíli vyššími, zejména politickými. Když se dozvěděl o existenci a velikosti Montezumova království, rozhodl se, že se nespokojí s pouhým uloupením jeho pokladů, ale že si podrobí celou zemi. Proto se rozhodl využít dosavadních poznatků o Indiánech a řízené komunikace s nimi.¹⁴⁶ Prvním činem po dosažení mexických břehů proto nebylo hledání zlata a jiných pokladů, ale snaha získat informace. K tomu bylo třeba zmocnit se tlumočnicka. Než však sám našel vhodného adepta na pozici překladatele, spokojil se s Indiány Julianillou a Melchorejou zajatými Franciscem de Cordóbou po prvním boji na mysu Cotoche. Ti po určité době strávené v ryze španělsky mluvící společnosti cizí jazyk částečně ovládli, ovšem o tom, do jaké míry se jej doopravdy dokázali naučit, lze jen diskutovat. O tom svědčí následující situace. Cortés v šarvátce zajme tři Indiány:

„Náš kapitán jim poručil, aby šli zavolat kasika té vsi, prostřednictvím tlumočnicků Julianilla a Melchoreja jsme jim dali jasně na srozuměnou, že jim odpouštíme, co udělali, a kapitán jim dal zelené korálky, aby je předali na znamení míru. Odešli, a nikdy se nevrátili;

¹⁴⁴ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 50.

¹⁴⁵ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 129.

¹⁴⁶ TODOROV, Tzvetan. *Cestovatelé a domorodci.* In: GARIN, Eugenio: *Renesanční člověk a jeho svět.* s. 257–258.

*domnívali jsme se, že jim Indiáni Julianillo a Melchorejo asi neřekli, co jim přikazujeme, nýbrž opak.*¹⁴⁷

Selhání v předání sdělení může mít několik příčin. Tlumočníci mohli předat dezinterpretovanou zprávu domorodcům buď neúmyslně – proto, že Španělům neporozuměli –, nebo úmyslně, s nějakým záměrem, například aby je varovali. Španělé jazyku neznali by proti jejich překladu sotva mohli mít námitky. Není však vyloučené ani to, že význam sdělení byl pochopen správně, samotná zpráva byla i správně reprodukována, ale kasik a domorodci o uzavření příměří nestáli, a proto se za Španěly nevrátili.

Při zkoumání Cortésovy honby za tlumočnickem je nutné se na okamžik vrátit do časů plavby Franciska de Córdoby. Díaz del Castillo popisuje dosažení obce Lázaro, jejíž indiánský název zní Campeche (jméno Lázaro získala od Španělů proto, že ji objevili na den svatého Lazara). Dobyvatelé na tomto místě doplňovali zásoby vody, když k nim přišli tamní obyvatelé: *„...posunky se nás ptali, co hledáme, a my jsme jim dali na srozuměnou, že chceme nabrat vodu a hned se zase vrátit na loď; potom se nás posunky ptali, zda přicházíme z krajiny, kde vychází slunce a říkali: „Castilan, Castilan,“ ale my jsme nenahlédli, co má to slovo „castilan“ znamenat.*¹⁴⁸ Toto vyprávění se stane zásadním pro Cortése i pro celé budoucí dění. O několik dní později Díaz del Castillo opět poznamenává: *„A pak jsme se zamysleli nad tím, co asi znamenají ta slova, která nám řekli tady a která nám řekli Indiáni v Lázaru; ale co znamenají, nikdy jsme pořádně nepochopili.*¹⁴⁹

Záhadu indiánského slova *Castilan* rozřeší až Cortés: *„Poněvadž Cortés na všechno bedlivě dbal, přikázal mi, abych přivedl jednoho Biskajce, který se jmenoval Martín Ramos, a zeptal se nás, co si myslíme o oněch slovech, která nám pověděli Indiáni v Campeche, když jsme tam připluli s Franciskem Hernándezem de Córdobou a oni říkali: „Castilan, castilan,“ jak jsem o tom pověděl v kapitole, která o tom jedná; a my jsme mu to znova vypravovali podle toho, jak jsme to viděli a slyšeli. A on řekl, že na to mnohokrát myslel a že v oné zemi možná jsou nějakí Španělé, a ještě řekl: „Zdá se mi, že bude dobré zeptat se těchhle kasiků z Cozumelu, jestli o nich něco nevědí.*¹⁵⁰

¹⁴⁷ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 47.

¹⁴⁸ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 31.

¹⁴⁹ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 33.

¹⁵⁰ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 82.

Prostřednictvím tlumočnicka Melchoreji se Cortés zeptal kasiků z Cozumelu, kteří souhlasně řekli, že o přítomnosti jakýchsi Španělů vědí a že ti se ocitají ve vnitrozemí. Cortés se rozhodne okamžitě jednat. Po Indiánech pošle výkupné pro kasika, v jehož otroctví se jeden ze Španělů ocitá, a dopis oběma Španělům, aby se dopravili na dané místo, kde na ně po dobu jednoho týdne budou čekat španělské lodě. Dopis je předán Jerónimu de Aguilarovi, Španělovi, který je v otroctví tamního kasika. Ten jej po obdržení výkupného ze svých služeb propouští. Aguilar spěchá za svým druhem, Gonzalem Guerrerou. Guerrero se však s Indiány sžil, našel si manželku, se kterou zplodil několik dětí; ztotožnil se s nimi natolik, že přijal jejich jazyk, náboženství a mravy. Asimiloval se tak dokonale, že jej místní Indiáni považovali za kasika a kapitána.¹⁵¹ Když Aguilar pochopil, že se Guerrero svého dosavadního života nevzdá, vydal se sám spolu s indiánskými posly tam, kde na něj čekala loď. Ta ale mezitím odplula.¹⁵² Nicméně při příštím přistání na ostrově Cozumel Cortés na Aguilara nezapomíná a znovu jej vyhledá. Aguilar se poté stane zásadním komunikačním článkem mezi Španěly a Indiány.

O Aguilarovi

První shledání Aguilara a Cortése doprovázejí počáteční rozpaky, jelikož dobyvatelé v Aguilarovi jen stěží poznávají Španěla: „*Aguilar podle vzhledu nebyl nic víc a nic míň než Indián [...], protože byl snědý, ostríhaný jako indiánský otrok, na rameni nesl pádlo, na jedné noze měl starý sandál a druhý nesl přivázaný u pasu, na sobě měl staré, velmi nuzné pončo a ještě horší pás.*“¹⁵³ I přes jistou prvotní nedůvěru se ale Aguilar stane Cortésovým tlumočnickem a prokáže mu neocenitelné služby. Aguilar, který díky několikaletému soužití s yucatánskými Indiány ovládá mayský jazyk, je Cortésovi po boku po celou dobu dobývání Mexika.

Je ovšem nutné podotknout, že ani Aguilarovy služby coby překladatele nebyly neomezené. Ačkoliv uměl maysky, jazykem, který byl na Yucatánu nejrozšířenější, nahuatl, jímž se mluvilo v celém Mexiku, neuměl vůbec. To sejevilo jako závažný problém, protože taktika Španělů na ovládnutí země závisela na schopnosti zajistit si vojenskou a logistickou podporu ze strany indiánských kmenů, které si Aztékové podrobili. K tomu však Cortés

¹⁵¹ Guerrerův případ nemá, v porovnání s doňou Marinou, indiánskou ženou, jež se stejně dobře přizpůsobila dobyvatelům a již se podrobněji budeme věnovat níže, žádný zásadní historický ani politický dopad proto se jím více zaobírat nebudeme.

¹⁵² DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 82–83.

¹⁵³ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 88.

potřeboval informátora dobře obeznámeného se situací a poměry v Latinské Americe a tlumočníka, jenž bude schopen tlumočit z jazyka nahuatl do jazyka maya či rovnou do kastilštiny.¹⁵⁴ Jak je zřejmé, takovými schopnostmi a znalostmi Španěl disponovat ani nemohl, ale i přes to je četnost důkazů o užitečnosti a přínosu Aguilarových služeb vysoká. Hledání ideálního tlumočníka proto u konce nebylo.

O doně Marině

Proces hledání ideálního tlumočníka završuje Cortés získáním indiánské dívky jménem Malitzin, kterou Španělé překřtili na donu Marinu. Tu dostává darem od kasika při uzavření míru s jednou z osad (viz níže). Dona Marina vyrůstala jako prvorozená dcera v obci jménem Painala, kde se mluvilo aztéckým jazykem (nahuatl). Po narození jejího bratra, kterému měla připadnout role kasika, prodali rodiče Malitzin do otroctví Mayům obývajícím Tabasco. Ovládla proto i mayský jazyk.¹⁵⁵ Proces překladau zpočátku (do doby, než se dona Marina naučí španělsky) zdlouhavý, protože Cortés musí sdělení nejdříve předat ve španělštině Aguilarovi, ten tlumočí slova v jazyce mayském Marině a ta jej v konečné fázi předá aztéckému partnerovi dialogu.

Demonstrací takového případu je ukázka, v níž se Cortésova posádka vylodila v přístavu ostrova San Juan da Ulúa. Nedlouho po tom se u vlajkové lodi, jež je ověšena standarty a korouhvemi, objevily indiánské kánoe. „*Přirazili k lodi, vstoupili na ni a zeptali se, kdo tu je tlatoani, což v jejich jazyce znamená pán, a doña Marina, která jim dobře porozuměla, protože jejich jazyk velmi dobře znala, ukázala na Cortése. Indiáni ho podle svého zvyku přeuctivě pozdravili a řekli mu, že ho pěkně vítají, že je posílá jejich pán, služebník velikého Montezumy, aby zvěděli, jací jsme lidé a co hledáme, a kdybychom něco potřebovali pro sebe nebo pro své lodě, abychom jim to řekli, že se o to postarají. A Cortés prostřednictvím obou tlumočnicků, Aguilara a doni Mariny, odpověděl, že jim za to děkuje, a pak poručil dát jim jídlo a k pití víno a darovat jim několik modrých perel.*“¹⁵⁶

Dona Marina pro Španěly nebyla jen pouhou tlumočnicí. Spolu s pokřtěním a přijetím nového jména přijala stejně rychle i španělské hodnoty a postoje. Stala se Cortésovým oddaným přívržencem při dobývání Mexika. To potvrzuje i následující scéna, která se odehrává ve městě Cholula.

¹⁵⁴ GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. s. 169–170.

¹⁵⁵ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I*. s. 105, 109.

¹⁵⁶ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I*. s. 111.

Cortésova posádka se zde dostává do nelehké situace. Aby Španělé mohli proniknout do centra Mexika za Montezumou, potřebují projít tímto městem, k čemuž je ale potřeba s ním nejdříve uzavřít mír. Tamní Indiáni, kteří jsou již unavení několikerými boji s dobyvateli, s mírovou dohodou nakonec souhlasí. Cortés se připravuje na pochod Cholulou, avšak díky různým znamením a zprávám, jež dostal od zajatých poslů, pojmá podezření, že na něj Indiáni ve jménu Montezumy nachystali léčku. Podle indiánských poslů je místní v noci a za pomoci mnoha nástrah (kamení nachystané na střechách domů, jámy s dřevěnými trny zakryté listím a podobně) chtěli přepadnout, pobít a obětovat svým bohům. Následující citace zachycuje průběh rozhovoru doni Mariny s ženou z Choluly, která chtěla Cortésovu tlumočnicku varovat před přicházejícím nebezpečím.

„...tu jedna stará Indiánka, která věděla, jakou úmluvu učinili a jaké pikle kují, přišla potají za naší tlumočnicku doňou Marinou, na níž viděla, že je mladá, pohledná a bohatá, a řekla jí a poradila, chce-li vyváznout životem, aby šla s ní do jejího domu, protože té noci a nazítří nás určitě všechny pobijí, neboť veliký Montezuma nařídil a sjednal, že se spojí Indiáni z tohoto města s Mexičany, že nikdo z nás nezůstane naživu a že nás odvedou v poutech do Mexika; a protože ona o tom ví a je jí doni Mariny líto, přichází jí to říci, doňa Marina má sebrat svůj ranec a jít s ní do jejího domu a tam ji stařena provdá za syna, bratra druhého chlapce, kterého přivedla a který ji doprovázel.“¹⁵⁷

Reakce doni Mariny svědčí o loajalitě a důvěrnosti vztahu, který si ke Španělům vybudovala:

„Och matko, jak vám musím děkovat! Říkáte mi, abych hned šla s vámi, ale já tu nemám nikoho, komu bych věřila a kdo by mi odnesl šaty a zlaté šperky, a je toho mnoho; při vašem životě vás prosím, matko, abyste se synem chvílku počkala, a ještě v noci odejdeme, protože teď, jak vidíte, teotlové hlídají a slyší nás.“¹⁵⁸ Posléze od Indiánky vyzvěděla další podstatné informace o tom, jak je chtějí přepadnout, a v domnění, že spolu s ní dona Marina odejde a opustí Španěly, ji zanechala na ni čekat. Oddaná Marina neotálí a získané informace Cortésovi okamžitě předává. Cortés ve svých *Dopisech* praví:

„Byl jsem vším poněkud zmaten, když tu mé tlumočnicku, zdejší Indiánce od velké řeky Putuncha, o níž jsem Vaše Veličenstvo zpravil ve svém prvním dopise, řekla jiná, odtud z města, že docela blízko je shromážděna velká síla Mutezumových mužů a že lidé odvedli

¹⁵⁷ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 232.

¹⁵⁸ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 232.

*z města své ženy a děti a odnesli všechno své oblečení a chystají se náš přepadnout a všechny pobít. Jestliže se chce zachránit, aby s ní šla, že ji schová. Ta pak vše pověděla jistému Gerónimu de Aguilarovi, tlumočnickovi, kterého mám z Yucatánu a o němž jsem již Vaší Výsosti také psal, jenž o všem zpravil mne.*¹⁵⁹

S vědomím těchto informací nachystal Cortés past na Indiány a stal se vítězem tajných léček a sporů s městem Cholula.

Jak je patrné z výše uvedeného, dona Marina nebyla pro Cortése pouhou tlumočnicí a zprostředkovatelkou komunikace. Stala se mu věrným spojencem, ale i zdrojem strategických postřehů o poměrech Indiánů ve střední Americe. V tomto konkrétním případě bylo pro Cortése výhodou i to, že důležitou pozici překladatele zastávala žena – získala přístup k informacím, k nimž by se muž dostal jen stěží. Je očividné, že na počátku 16. století si Španělé tento přínos nepřipouštějí. Když ji proto Díaz del Castillo v záznamech vychvaluje, uvést lze například: „...doña Marina, i když byla domorodka, byla tak mužně snaživá, že i když denně slýchala, jak nás zabijí, opepří a snědí, a i když nás viděla v posledních bitvách obklíčené a teď zraněné a churavé, nikdy jsme na ní nepozorovali ochablost, nýbrž úsilí mnohem větší, než jaké žena mívá.”¹⁶⁰, vyzdvihuje zejména její mužnou snaživost a úsilí větší, než jaké žena mívá.

Dnes lze jen odhadovat, zda v pozadí její oddanosti Španělům stojí křivdy na ní napáchané vlastní rodinou v dětství (ačkoliv své rodině před zraky přihlížejících při dalším shledání veřejně odpustí: „Přišla její matka a její syn čili Marinin bratr a jasně poznali, že doña Marina je matčina dcera, protože jim byla velice podobná. Báli se jí, protože si mysleli, že je dala nalézt, aby je zabila, a plakali. Když doña Marina viděla, jak pláčou, konejšila je a řekla jim, at' nemají strach, že když ji dali těm lidem v Xicalanku, nevěděli, co činí, a že jim to odpouští.”¹⁶¹), ale v každém případě stojí nekompromisně na straně dobyvatelů. Jak je patrné, neomezuje se na pouhé tlumočení, ale zároveň přejímá systém hodnot Španělům vlastní (doña Mariny ke své matce: „...že jí Bůh projevil velkou milost, když ji odvrátil od modloslužebnictví, že teď je křesťankou, se svým pánem Cortésem má syna a je vdána za pana Juana Jaramilla; [...] sloužit manželovi a Cortésovi pokládá za víc než všechno ostatní na světě.”¹⁶²) a ze všech sil jim napomáhá při naplňování jejich cílů.

¹⁵⁹ CORTÉS, Hernán. *Dopisy. Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu*. s. 42.

¹⁶⁰ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I*. s. 187.

¹⁶¹ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I*. s. 110.

¹⁶² DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I*. s. 110.

Pokud je potřeba, je schopna převzít iniciativu a předat zprávu vhodněji zvolenými slovy. To lze demonstrovat na ukázce popisující zjetí Montezumy. Když Juan Velázquez praví, nahlas a rozhněvaně, jak podotýká Díaz del Castillo: „*Nač tolik slov, Milosti? Bud' ho zajmeme a odvedeme, nebo ho pobodáme kordem. Řekněte mu tedy znova, že bude-li křičet nebo se vzpouzet, zabijeme ho, protože tentokrát bude líp, když si zabezpečíme život, nebo se o něj připravíme,*“¹⁶³, dona Marina chytře přeloží sdělení Montezumovi následovně: „*Pane Montezumo, radím vám, abyste hned a naprosto bez hluku šel s nimi do jejich domu, neboť vím, že vám jako velmoži budou prokazovat velkou čest, kdežto jinak tu zemřete.*“¹⁶⁴ Tento příklad lze částečně ztotožnit s Quinovou teorií o neurčitosti překladu celých vět. Ačkoliv význam přeložené věty, nebo alespoň její základní sdělení, je totožný, tlumočnice jej reprodukovala zcela odlišným způsobem. Zároveň jsou zde patrné i Austinovy poznatky o koncepci obecných řečových aktů. Ačkoliv, jak Austin sám podotýká, jeho rozčlenění tříd ilokuční síly je spíše orientační a je těžké nalézt ostré hranice jejich vymezení, lze v tomto případě tvrdit, že ilokuční třída pro obě věty bude 2., exercitivy. Pro tuto třídu je příznačné, že uplatňují nějakou moc, vliv či právo. Jejich důsledky mohou spočívat v tom, že druzí jsou nuceni k určitému jednání.¹⁶⁵ Ilokuční platnost sice zůstává, avšak psychologický vliv, potažmo perlokuční akt vyvolaný v adresátovi sdělení bude rozdílný.

Podle Todorova provádí dona Marina i jistou kulturní konverzi, když tlumočí nejen Cortésova slova, ale i postoje¹⁶⁶ – například když vykládá Indiánům základní prvky křesťanství a zároveň jim vyvrací jejich božstva („*A náš kapitán řekl prostřednictvím tlumočnicků [...]: „Pane Montezumo, nevím, jak je možné, že tak velký pan a moudrý muž, jako je Vaše Veličenstvo, se nedomyslel, že vaše modly nejsou žádní bohové, nýbrž zloduši, zvaní ďáblové; aby to Vaše Veličenstvo poznalo a všichni vaši papathuové jasně viděli, prokažte mi laskavost: dovolte, abychom na vrchol této věže dali kříž, a v jedné části těchto svatyní, kde sídlí váš Huitzilopochtli a Tezcatlipoca, vystavíme stranou obraz Panny Marie [...] a uvidíte, jak se ho tyhle modly, které vás oklamaly, budou bát!*“¹⁶⁷), nebo při volbě způsobu, jakým slova převede do jazyka příjemce: „*Doña Marina, která byla velice chytrá, všechno Monetezumovi tlumočila tak, že to v něm vzbudilo smutek nad naším odchodem.*“¹⁶⁸

¹⁶³ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 286.

¹⁶⁴ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 286.

¹⁶⁵ AUSTIN, John Langshaw. *Jak udělat něco slovy.* s. 146, 151.

¹⁶⁶ TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého.* s. 120.

¹⁶⁷ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 274.

¹⁶⁸ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 342.

Jak podotýká Greenblatt, dona Marina se tím, že výhrůžky i výzvy tlumočí Cortésovým jménem, stává jeho odrazem. A jakýmsi neobvyklým způsobem se i Cortés stává v očích Indiánů odrazem Mariny.¹⁶⁹ Důkazem toho je netradiční přezdívka, kterou od Indiánů získal:

„...ve všech obcích, kterými jsme prošli, i v jiných, kde se o nás doslechli, nazývali Cortése „Malinche“, [...] Tu přezdívku dostal proto, že naše tlumočnice Marina byla pořád s ním, zvláště když přišli rozmlouvat vyslanci nebo kasikové a ona tlumočila v mexickém jazyce, a proto Cortése nazývali „Marinin kapitán“, zkráceně „Malinche“.“¹⁷⁰

Malinche bylo původní jméno doni Mariny před tím, než ji Španělé překřtili. To, že Cortése Indiáni přezdívají právě tímto slovem, naznačuje, že v očích Indiánů se postavy tlumočnice a velitele slučovaly v jeden celek, ve vzájemný odraz těchto dvou osob.

4.5 Nazírání na Španěly jako na bytosti božského původu

Podle Díaze del Castilly nahlíželi Indiáni, alespoň zpočátku, na Španěly jako na teotly, bytosti božského původu:

„...povězme, jak jsme s sebou měli velikánského chrta, který patřil Franciscovi de Lugo a v noci hodně štěkal; a kasikové z té vsi se asi zeptali našich přátel, které jsme přivedli z Ceopoallanu, zda je to tygr, lev, či to, čím zabijeme Indiány. A oni odpověděli: „Přivedli ho, aby zabil toho, kdo by je rozzlobil.“ Také se jich optali, co děláme s těmi tarasnicemi, které nesou. A oni odpověděli, že kamením, které dáme do tarasnic, zabijeme, koho chceme; že naši koně běhají jako jeleni, a když jim poručíme, každého na nich dohoníme. Tu Olintel (místní kasik, pozn. autorky) a ostatní pohlaváři řekli: „Pak to tedy musí být teotlové!“ Už jsem pověděl jindy, že svým modlám či bohům či špatností říkají teotlové.“¹⁷¹

Dobývatele jim toto přesvědčení nikterak nevyvrací, ba naopak – Cortés a jeho muži jej často umocňují a využívají jej ve svůj prospěch při postupu napříč jednotlivými obcemi. Když proto některý z řad jejich vojáků zemře, jednají tak, aby toto přesvědčení nijak neohrozili: *„padlého vojáka jsme pohřbili v jednom z těch domů, které Indiáni vystavěli v podzemí; učinili jsme tak proto, aby Indiáni neviděli, že jsme smrtelní, nýbrž věřili, že jsme toetlové, jak sami říkali; na ten podzemní dům jsme nasypali hodně hlíny, aby mrtvolu nebylo*

¹⁶⁹ GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. 172.

¹⁷⁰ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I*. s. 208.

¹⁷¹ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I*. s. 172.

*cítit.*¹⁷² Další ukázkou neodbytné touhy předvést Indiánům nadlidské schopnosti je konverzace mezi Cortésem a Montezumou při výstupu k jedné z indiánských svatyní, jež leží vysoko v kopcích. Vede k ní sto čtrnáct schodů; Montezuma kapitánovi nabízí, že pro něj zajistí nosiče, ale to Cortés odmítá. Montezuma ke Cortésovi: „*Jste asi, Malinche, výstupem k tomuto našemu velkému chrámu unaven.*“ Cortés mu však prostřednictvím našich tlumočnicků, kteří byli s námi, odpověděl, že jeho ani nás nic neunaví.¹⁷³

Další dokladem, který má poukázat na nadlidské schopnosti Španělů, může být obyčejný dopis. Takový dopis pošle Cortés ze vsi Xocotlán – zde lze znovu poukázat na jeden z dalších příkladů toho, jak postupoval Cortés přejmenovávání území; původní název vsi změnil na Castilblanco (Bílý Hrad), a to z toho důvodu, že portugalsí vojáci tvrdili, že se vesnice díky svým domům, které měly rovné střechy a byly obílené vápnem, podobá portugalskému městu Castel Branco¹⁷⁴ – po ceppoallských Indiánech, posílá do města Tlaxcalan: „*poslali jsme po nich dopis, i když jsme věděli, že mu neporozumějí.*“¹⁷⁵ Protože dobyvatelé dobře vědí, že není v kompetenci Indiánů, aby dopisu rozuměli, tlumočí Španělé hlavní sdělení dopisu, žádost o povolení vstupu do jejich obce, i poslům. Samotný dopis je pouhým artefaktem, prostředkem, jak poukázat na jinakost a španělskou nadřazenost: „*dobře jsme věděli, že dopis nebudou umět přečíst, ale očekávali jsme, že až uvidí papír odlišný od jejich, poznají, že je to poselství.*“¹⁷⁶

Jedna z nejvýznamnějších manipulací, kterou Cortés v zájmu potvrzení nadpozemské síly Španělů provedl, byla podpořena indiánským mýtem o bohu Quetzalcoatlovi. Tato pověst pravila o odchodu boha Quetzalcoatla a o naději na jeho návrat. Jakmile se Cortés o tomto mýtu dozvěděl, okamžitě jej využil ve svůj prospěch. Řekl Montezumovi, že jeho král Karel V. a Quetzalcoatl jsou jedna a táž osoba. Tento prostřední článek později Indiáni vynechali a spojovali Quetzalcoatla přímo s Cortésem. Tento čin se vyplatil na všech úrovních. Cortés se mohl u místního obyvatelstva honosit legitimitou vládce a rovněž tak poskytl Indiánům prostředek k logickému uspořádání jejich vlastních dějin. Cortésův příchod proto pro domorodce získal určitý smysl a je velice pravděpodobné, že v důsledku toho byl odpor proti němu mírnější.¹⁷⁷

¹⁷² DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 184.

¹⁷³ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 271–272.

¹⁷⁴ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 170.

¹⁷⁵ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 173.

¹⁷⁶ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 174.

¹⁷⁷ TODOROV, Tzvetan. *Cestovatelé a domorodci.* In: GARIN, Eugenio: *Renesanční člověk a jeho svět.* s. 259.

4.6 O principech vyjednávání

Manifestaci španělských vyjednávacích schopností zachycuje Díaz del Castillo po jednom z prvních vojenských úspěchů Hernána Cortése na mexickém území, konkrétně na mysu Palmových hájů. Admirál nechá svolat všechny kasiky přilehlých oblastí, aby s nimi hovořil o míru a získal jejich loajalitu. V této ukázce je patrná důmyslnost, s jakou Cortés jednání naplánoval, i jeho vyjednávací schopnosti.

Před setkáním s kasiky řekl admirál se smíchem ostatním: „*Víte, pánové, tihle Indiáni, jak se mně zdá, se asi hodně bojí koní; zřejmě se domnívají, že koně bojují sami, a totéž si myslí o dělech; napadlo mě, co uděláme, aby tomu věřili ještě víc: ať přivedou kobyly Juana Sedeña, která onehdy na lodi slehla, ať ji přivážou a pak ať přivedou koně Ortize Hudebníka; protože ten kůň je velice chlípny, přičichne ke kobyle, a až k ní přičichne, odvedou kobyly i koně každého jinam, aby je ti kasikové, kteří mají přijít, při příchodu neslyšeli řehtat a aby je nezahledli dřív, než dojdou ke mně a dáme se do řeči.*“¹⁷⁸ Mimo to dal Cortés nařídit, aby do největšího děla nabili kouli a střelný prach.

Když pokorní kasikové přišli, Cortés jim přednesl návrh, aby uzavřeli mír a stali se vazaly ve službách španělských králů. Pokud tak neučiní, pustí „*tepuztli*“,¹⁷⁹ aby je pobily, protože někteří z nich se stále ještě hněvají. V ten moment dal kapitán svým druhům tajné znamení, aby vystřelili z připraveného děla. Hlučná rána kasiky v poledním tichu zděsila: „*A Cortés jim prostřednictvím tlumočnicka Aguilara řekl, ať se už nebojí, že tepuztliům přikázal, aby neškodily.*“¹⁸⁰ Následně nechal Cortés přivést koně a přivázat jej nedaleko od místa, kde rozmlouval s kasiky. A protože kobyly drželi v témže domě, kde se ono setkání konalo, kůň hrabal, řehtal a upíral oči na Indiány. Kasikové se přirozeně domnívali, že hluk dělá kvůli nim, a byli vyděšeni. „*Když to viděl Cortés, vstal ze židle, šel ke koni, přikázal dvěma štolbům, aby koně hned odvedli hodně daleko, a Indiánům řekl, že koni poručil, aby se nezlobil, protože oni přicházejí v míru a jsou hodní.*“¹⁸¹

Není divu, že na kasiky toto divadlo zapůsobilo. A pokud do té doby nebyli ochotni ve všem souhlasit s tím, co od nich Cortés vyžadoval, po tomto setkání, zdá se, nebylo úniku. Cortés svou strategií, citem pro detail a schopností vyjednávat dosáhl jednoho z prvních vítězství. Todorov poznamenává, že ačkoliv podobné úskoky Cortés nevymyslel, je

¹⁷⁸ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 103.

¹⁷⁹ Tepuztliové – v řeči Indiánů železo, v tomto kontextu se jedná o děla.

¹⁸⁰ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 104.

¹⁸¹ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 104.

bezpochyby první, kdo je systematicky využívá. Tyto efekty mají takovou moc, že o několik let později italský páter Francesco de Bologna prohlásí, že „*tito lidé nám tak bezmezně důvěřují, že už není zapotřebí zázraků.*“¹⁸²

Na znamení míru přinesli kasikové nazítří mnoho darů. Kromě zlata, zvířat, náušnic, látek a jiných věcí, přivedli darem i dvacet žen. Jednou z nich byla i dona Marina.¹⁸³

Dalším z pilířů Cortésovy taktiky je dojednávání míru mezi znesvářenými vesnicemi. Demonstrací této strategie je situace, v níž Indiáni z Cempoallanu prosí Cortése, aby se odebral do vsi jménem Tizapancingo, s níž jsou – jak tvrdí – spřáteleni, protože ji přijeli napadnout a zpusťošit Aztékové. Indiáni prosbu pronesli natolik přesvědčivě, že jim Cortés uvěřil. Na základě předchozí domluvy, kterou s nimi učinil, měl Cortés před Mexičany a jejich pustošením a vybíráním daní ochránit spřátelená území Compoallanu, proto se rozhodne, že v daném místě zasáhne.

Aby před Indiány opět zdůraznil nadlidské schopnosti Španělů a utvrdil je v domněnce, že jsou dobyvatelé bytostmi božského původu, sehraje malé divadlo:

Cortés k posádce: „*Víte pánové, mně se zdá, že ve všech těchhle zemích už máme pověst udatných bojovníků, a když teď tito lidé viděli, co se stalo Montezumovým výběřčím, pokládali nás za bohy nebo za něco takového, jako jsou jejich modly; chtěl bych, aby si mysleli, že ty indiánské válečníky, jejich nepřátele, kteří jsou ve vsi u pevnosti stačí potřit jeden z nás, a napadlo mě, že tam pošleme starého Herediu.*“¹⁸⁴

Heredia byl starý Biskajec, podle slov Díaze del Castilly „*vypadal odpudivě, měl plnovous, tvář samou jizvu, na jedno oko šilhal, na jednu nohu kulhal a střílel z pušky.*“¹⁸⁵ Tomu pak kapitán řekl: „*Jděte s těmihle kasiky k řece, která teče čtvrt míle odtud, a až tam dojdete, dělejte, jako byste se zastavil a chtěl se napít nebo si umýt ruce, já vás dám zavolat; a střílejte trochu z pušky; dělám to proto, aby si mysleli, že jsme bozi či že máme to jméno a těšíme se té váženosti, kterou nám přičítají; a protože vy vypadáte šeredně, uvěří, že jste modla.*“¹⁸⁶

Když Cortés oznámí kasikům, že s nimi půjde jen jediný starý Španěl, neví, zda mu mají věřit, nebo ne. „*Dívali se na Cortése, zda se nějak nezměnil v tváři, a uvěřili, že co říká,*

¹⁸² TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého.* s. 139.

¹⁸³ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 105, 109.

¹⁸⁴ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 141.

¹⁸⁵ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 141.

¹⁸⁶ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 141.

je pravda.¹⁸⁷ Starý Heredia doprovázející kasiky uposlechne kapitánovy příkazy a ve smluvené době zastaví a začne střílet puškou do lesa tak, aby to Indiáni viděli a slyšeli. Reakce na sebe nenechá dlouho čekat: „*A kasikové poslali do ostatních obcí vzkaz, že mají mezi sebou teotla, který pobije Mexičany příšle do Tizapancinga.*“¹⁸⁸ Díaz del Castillo k celé scéně, jejíž cílem bylo podpoření španělské moci v očích Indiánů, dodává: „*Uvádím to tu pro zasmání, abyste viděli, jak byl Cortés lstivý.*“¹⁸⁹

Když pak dal Cortés zavolat Herediu a kasiky nazpět, utvrdil je v tom, že jim skutečně chce pomoci a podporu jim poskytne osobně v doprovodu několika svých druhů. Proto se další den celá družina i s Indiány z Cempoallanu vydala na pomoc Tizipancingu. Když byli poblíž městu, vyšlo jim v míru vstříc několik tamních poslů a „*prostřednictvím našich tlumočnicků doni Mariny a Aguilara je (Cortés, pozn. autorky) velmi přesně vyrozuměn*“¹⁹⁰ o tom, že jsou obyvatelé Tizipancingu, kteří jsou s Indiány z Cempoallanu kvůli sporům o území a hranice ve skutečnosti znepřáteleni, přesvědčeni, že Cempoallští se Španěly přicházejí, aby je pobili a oloupili. Když Cortés zjistí, že mu Cempoallanští lhali, poručí ihned všem velitelům, aby Indiánům ze Cempoallanu zabránili jít dále. Ti však už mezitím stihli do Tizipancingu dojít a začít vykrádat místní statky a obydlí. Cortés proto poručí pustošící Indiány zajmout, ukradené věci jim zabavit a navrátit je zpět původním majitelům. Protože se Cortés dozví, že i v této zemi je citelný odpor k centrální moci představované Aztéky a jejich vládcem Montezumou, stejně jako v Cempoallanu, rozhodne se uplatnit jednu ze svých strategií na dobytí Mexika a mezi znesvářenými obcemi sjednává mír: „*Nazítří ráno dal Cortés zavolat kapitány a kasiky ze Cempoallanu, kteří v táboře vyčkávali našich příkazů a ještě se pořád hodně báli Cortése, protože mu lhali; a když k němu přišli, sjednal mezi nimi a mezi Indiány z té vsi přátelství; to už pak žádný z nich nikdy neporušil.*“¹⁹¹

Znalosti o struktuře společnosti ve Střední Americe a o vztazích mezi jednotlivými obcemi sehrály při dobývání zásadní roli. Cortés si mistrně pohrál s místními rivalitami a dokázal těžit z rozbrojů mezi soupeřícími stranami a tím si v konečné fázi zajistil aktivní spolupráci domorodců, z nichž udělal pod svým velením armádu srovnatelnou s mexickými silami. V této armádě jsou Španělé jen jakousi technicko-vojenskou zálohou nebo velící

¹⁸⁷ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 142.

¹⁸⁸ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 142.

¹⁸⁹ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 142.

¹⁹⁰ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 145.

¹⁹¹ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I.* s. 146

silou.¹⁹² Lze konstatovat, že konečný pád aztécké říše urychlilo dobré shromažďování informací.¹⁹³

Shrnutí

Komunikační strategie, které Cortés při dobývání amerických území využíval, jsou naprosto odlišné od strategií volených Kolumbem. Cortés v porovnání s Kolumbem věnoval Indiánům značně více pozornosti a snažil se o jejich společenském uspořádání dozvědět co nejvíce. Uvědomoval si, že s přispěním takových informací bude dobývání Mexika významně jednodušší. Proto prvním cílem, kterého se Cortés snažil po vylodění v zemích indických dosáhnout, bylo získání tlumočnicka. To se mu po nedlouhé době skutečně podařilo. O Cortésovi lze hovořit jako o výborném taktikovi, který byl schopen nashromážděné informace – k nimž by se bez pomoci tlumočnicka znalého místních poměrů a struktury společnosti nedostal – maximálně zužitkovat. Prosperoval na poznacích o vzájemných vztazích mezi jednotlivými osadami a vesnicemi. Spojence získával na příklad uzavíráním míru mezi zneprátelenými územími, jež ale pojila nevraživost vůči centrální moci Aztéků, nebo ve svůj prospěch poštvával proti sobě spřátelené vesnice.

Je zřejmé, že získáním tlumočnicka se prostor pro komunikační nezdary minimalizuje, při nejmenším v komparaci s tím, kolik nezdarů bylo nalezeno při zkoumání spisů Kolumbových. V této části bylo tudíž primárním cílem sledovat Cortésovy komunikační strategie a zaznamenat způsob, jakým s domorodci jednal. Veškeré jednání probíhalo za pomoci tlumočnicků. Avšak cesta za dokonalým tlumočnickem, který by Cortésovi poskytl kromě překladu i důležité informace, byla trnitá. Zpočátku tuto funkci zastávali Indiáni Julianilla a Melchorej zajatí při prvním zkoumání amerického terénu. Ti sice španělský jazyk částečně ovládli, nicméně věrohodnost překladu byla sporná. Poté se role tlumočnicka zhostil Jerónim de Aguilar, Španěl, který byl o několik let dříve zotročen yucatanskými Indiány a za dobu soužití s domorodci se naučil mayský jazyk. Ani tím však honba za ideálním překladatelem neskončila, protože Aguilar neovládal nahuatl, jazyk, jenž byl užíván mexickými Indiány. Když Cortés mezi otrokyněmi, které získává jako dar od jednoho z tamních kasiků, objeví donu Marinu, je proces hledání završen. Dona Marina neslouží jako pouhá tlumočnice. Je oddanou Cortésovo pomocnicí při postupu Mexikem, velmi rychle přijímá španělské hodnoty i křesťanství, čímž v sobě jistým způsobem synkretizuje tyto dvě

¹⁹² TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky : Problém druhého*. s. 72

¹⁹³ TODOROV, Tzvetan. *Cestovatelé a domorodci*. In: GARIN, Eugenio: *Renesanční člověk a jeho svět*. s. 258

naprosto odlišné civilizace. Do doby, než se dona Marina naučí španělsky, je překládání do jazyka nahuatl poněkud obtížné. Cortés sdělí myšlenku nejprve Aguilarovi, ten ji v mayském jazyce předá Marině a ta ji tlumočí aztéckému příjemci. Při tlumočení se dona Marina ale neomezuje na pouhý převod slov, mnohdy volí i jiný způsob výkladu zprávy, vždy tak, aby sdělovaný obsah nabyl co největší účinnosti.

Další významným pilířem Cortésovy strategie při dobývání Mexika bylo vysílání signálů, které měly Indiány znepokojit. Důležitou se jeví zejména Cortésova snaha udržet Indiány v domnění, že jsou Španělé bytostmi božského původu. Víra Indiánů v nadlidské schopnosti mu umožňovala snazší manipulování s mocenskými strukturami v čele s kasiky, proto jejímu podpoření věnoval značné úsilí. Při fyzicky náročných úkonech na sobě nedával znát únavu, pro iluzi nesmrtelnosti dobyvatelů i jejich koní nechával padlé zakopat hluboko do země a při vyjednávání s kasiky užíval různých efektů (vystřelení z děla, koně) k dosažení svých intencí.

5. Závěr

Cílem této práce bylo předložit záznamy zachycující komunikační problémy a strategie v dobových textech, jež popisují rané setkávání evropské civilizace s Novým světem. Ke zkoumání byla vybrána díla zaměřující se na objevování Nového světa Kryštofem Kolumbem (zdrojem ukázek byl sborník *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*) a dobývání Střední Ameriky Hernánem Cortésem (hlavním těžištěm demonstrací bylo dílo *Pravdivá historie dobývání Mexika*). Jednotlivé příklady komunikačních problémů a strategií byly dále komentovány. Oporou pro tyto komentáře byly teoretické koncepce Stephena Greenblatta a Tzvetana Todorova a filosofické teorie (teorie řečových aktů Johna Langshawa Austina, teorie gest, Quinovy teze o neurčitosti překladu a nevymezenosti reference).

Podobnost Kolumba a Cortése lze shledat v silném pocitu nadřazenosti nad Indiány, který je z komunikačních situací zvláště citelný. Jistá analogie je patrná při přejmenování amerických území. Obě osobnosti zcela ignorují původní názvy oblastí a přisuzují jim jména nová, která volí na základě určité podobnosti. Společným rysem bylo i využívání tlumočnicka, ačkoliv oproti Cortésovi, pro jehož postup byly služby překladatele nezbytně nutné, je v případě Kolumba skutečná důležitost demonstrována pouze jednou, a to v případě manipulativní komunikace s domorodci, když si mořeplavec potřebuje zajistit pravidelné zásoby potravin.

Postoje k domorodcům a jednání s nimi se však u obou kapitanů v obecné rovině lišilo. Cortés na rozdíl od Kolumba měl o domorodcích díky předchozím plavbám určité vědomosti, a navíc si uvědomoval, že s informacemi o jejich společenské struktuře, které získá pouze od Indiánů samotných, si podmaní jejich území snadněji. S jednotlivými osadami za pomoci tlumočnicků obratně vyjednával a manipuloval (například uzavírání mírových dohod mezi znesvářenými vesnicemi, které však pojila nevole vůči centrální moci Aztéků, si zajišťoval aktivní vojenskou spolupráci domorodců), proto dobytí Mexika dosáhl v poměrně v krátkém čase. Využívání služeb překladatele rovněž minimalizovalo prostor pro komunikační selhání a nezdary.

Z hlediska aplikování filosofických teorií na jednotlivé komunikační situace byla nejčteněji užívanou teorií řečových aktů John Langshawa Austina. Teorie byly více vztahovány ke komunikačním selháním Kryštofa Kolumba, v případě Hernána Cortése jsou ilustrovány nejčastěji komunikační strategie, ke kterým je hledání adekvátních filosofických teorií neskutné a sahalo by nad rámec rozsahu diplomové práce.

6. Seznam použité literatury a pramenů

- AUSTIN, John Langshaw. *Jak udělat něco slovy*. Praha: Filosofia, 2000. ISBN: 80-7007-133-8.
- CLANDINNEN, Inga. *Ambivalent Conquests: Maya and Spaniard in Yucatan, 1517-1570*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. ISBN: 9780521527316. [online]. [cit. 2016-06-12]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=6bOtAQAAQBAJ&pg=PT6&lpg=PT6&dq=ambivalent+conquests+maya+and+spaniard+in+yucatan+uic+athan&source=bl&ots=jsgVOoqV2t&sig=yRQZRKZ0PSK3fTBwHZ0sAahXGEw&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjzpd_zwbfNAhUDVBQKHR7DCP0Q6AEIUTAI#v=onepage&q=ambivalent%20conquests%20maya%20and%20spaniard%20in%20yucatan%20uic%20athan&f=false
- COLUMBUS, Christopher. *Journal of the First Voyage of Columbus*. Editor Edward Gaylord Bourne. Electronic Published: Wisconsin Historical Society, 2003. [online]. [cit. 2016-07-14]. Dostupné z: <http://www.americanjourneys.org/pdf/AJ-062.pdf>
- CONSENSUS AD IDEM. In: *Cambridge Dictionaries Online*. [on-line]. [cit. 2016-05-28]. Dostupné z <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/consensus-ad-idem#translations>
- CORTÉS, Hernán. *Dopisy: Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu*. Praha: Argo, 2000. ISBN: 80-7203-213-5.
- DEL CASTILLO, Díaz Bernal. *Pravdivá historie dobývání Mexika I*. Praha: Odeon, 1980.
- GARIN, Eugenio. *Renesanční člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1988. ISBN: 80-7021-653-0.
- GREENBLATT, Stephen. *Podivuhodná vlastnictví: Zázraky Nového světa*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN: 80-246-0861-8.
- KOLUMBUS, Kryštof, LAS CASAS, Bartolomé de. *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*. Přeložili Oldřich a Jiřina Běličovi. Praha: Orbis, 1958.
- LAS CASAS, Bartolomé de. *O zemi indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Praha: Lidová demokracie, 1954.
- MARVAN, Tomáš. *Otázka významu: Cesty analytické filosofie jazyka*. Praha: Togga, 2010. ISBN: 978-80-87258-33-0.
- PEASE, Allan. *Body Language: How to read others' thoughts by their gestures*. 3. Vyd. London: Sheldon, 1997. ISBN: 0-85969-653-7.

PHILLIPS, William D. Africa and the Atlantic Islands Meet the Garden of Eden: Christopher Columbus's View of America. *Journal of World History*. 1992, vol. 3, no. 2. [online]. [cit. 2016-07-19]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/20078527>

QUINE, Willard Van Orman. *Hledání pravdy*. Praha: Herrmann a synové, 1994.

TODOROV, Tzvetan. *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN: 80-204-0582-8.

WASHINGTON, Irving. *The Life and Voyages of Christopher Columbus, Vol. 2*. London: Henry G. Bohn, 1850. [online]. [cit. 2016-07-10]. Dostupné z: https://archive.org/details/bub_gb_jVZlh_f3jT0C

7. Resumé

The main topic of this Diploma thesis is to reflect communication problems related to the encounter of European civilization and freshly discovered American territories. The Thesis analyzes texts focused on Christopher Columbus and Hernán Cortés voyages. Each problem was examined through theoretical conceptions of Stephen Greenblatt, Tzvetan Todorov or through philosophical theories (Austin's theory of speech acts, Quine's thesis about the indeterminacy of translation for example). The Diploma Thesis is divided into three chapters: first methodologic part, second chapter which is dealing with the first communication problems occurring during the voyages of Christopher Columbus and the third chapter that captures Hernán Cortés communication strategies and associated issues. The thesis aims to point out particular communication failures and strategies and to evaluate on those with respect to the theoretical conceptions. The Diploma Thesis was conceived based on compilation and comparative method of primary historical publications and secondary literature.